२ एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः त्रिमात्रः प्लुतः कार्यविधानमुच्चार्यमाणो वर्णः इत्सं-
ज्ञको भवति यस्येत्संज्ञा तस्य लोपः वर्णादर्शनं लोपः वर्णविरोधो लोपः प्रत्य-
यादर्शनं लुक् स्वरानन्तरिता हलः संयोगः द्वौ हलौ वा हलः सम्मिलिताः स्वरहीनाः
गः संयोगसंज्ञकाः स्युः कुचुटुतुपुवर्गाः अरदेनाभिनो गुणः अरदौ नामिनो गुणसंज्ञा।
कौ स्तेच अ इ उ स्थानेस्युः आरैऔ वृद्धिः स्युः आर ऐ औ एते वृद्धिसंज्ञकाः स्युः
इ उ स्थाने स्युः अस्वरादिष्टिः स्यात् अन्त्यात्स्वरादेर्उपधा अन्त्यात्पूर्व उपधा
१ उपधा स्यात् अ संयोगादि परे ह्रस्वो लघुः विसर्गो संयोगपरो गुरुः।
१ अं मुखनासिकावचनोनुनासिकः वर्णग्रहणे सवर्णग्रहणं तपरकार-
यो गो हलो केवलस्यैव ग्रहणम्॥ ॥ इति संज्ञाप्रकरणम्॥ ॥ इयं स्वरे इ य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

उवर्णो वत्वमाप्नोति स्वरे परे ॥ ऋवर्णो रत्वमाप्नोति स्वरे परे ॥

ॡ यत्वमाप्नोति स्वरे परे हृमेर्हसः स्वरात्स्वरे परे पात्वकारवर्जितो हसो द्वित्वं भवति [illegible] सानान्ते परे [illegible] भवति इति धकारस्य दकारः सवर्णे [illegible] वर्गे [illegible] इति वचनात् [illegible] संख्या [illegible] स्वरहीने परे [illegible] [illegible] पदध्यान [illegible] वकारे कृते [illegible] इति [illegible] नरेः [illegible] रायकोहि स्वरप [illegible] [illegible] [illegible] गमनं गौ [illegible] रलयो [illegible] पदं [illegible] तदनुवर्त्तते उवर्णस्य स्वरे मधु [illegible] मधु [illegible] स्वरे पितृ [illegible] [illegible] ॡ स्वरे ॡ अनुबंधः ॡनुबंधः [illegible] स्वरे ने [illegible] नयनं [illegible] [illegible] गायकः नायकः [illegible] पावकः पावकः गोर [illegible] गोः [illegible] गवादिः [illegible] गवाजिनं [illegible]

[illegible] इति [illegible] ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ए परे सह ऐ भवति तवेदं तवैदं मम इदं ममेदं उ ओ अवर्णात् उवर्णे परे सह ओ भ
वति गंगा उदकं गंगोदकं ऋ अर् अवर्णात् ऋवर्णे परे सह अर् भवति तव ऋ
२ द्धिः तवर्द्धिः क्वचिदार ऋते ऋणे ऋ ऐ ऋ प्रऋणं प्रार्णं वसनऋणं वसनार्णं शीतऋतः
शीतार्तः लृ अल् अवर्णात् लृवर्णे परे सह अल् भवति तव लृकारः तवल्कारः क्वचि
दाल् मल्लकारीयति मालकारीयति ए ऐ अवर्णात् एकारे ऐकारे च परे सह ऐ।
कारो भवति तव एषा तवैषा तव ऐश्वर्यं तवैश्वर्यं ओ औ औ अवर्णात् ओकारे
औकारे च परे सह औकारो भवति तव ओदनं तवौदनं तव औन्नत्यं तवौन्न
त्यं हलात्स्वरे पादे हलोपः स्यात् हलंतं इ च हलोपः मनस् ईषा मनीषा सी
मन् अंतः क्वचिन्न यथा सीमांतः सीमंतः केशवेषः समासे वा बिंबओष्ठः बिंबोष्ठः
बिंबौष्ठः स्थूल ओतुः स्थूलोतुः स्थूलौतुः ॥९॥ इति स्वरसंधि ॥९॥ नामी
स्वरे नामी परे न संधिं न प्राप्नोति अमी अश्वाः अमी आदित्याः अमी अश्वा धेदिते॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

अवस्थितविभाग आश्रयणाद् ऋतोत्वादो वकारस्य लोपः ॥ २ ॥

एवं द्वावपदान्ते ऽकारेण हरिलौ भ्रातौ कृति लौ भ्रु ऊढः प्रौढः स्वैरं स्वैरं स्वैरिणीरिलो ऽस्य
को॰ १२ रिल्लौ विस्तारबेदाकारः गोपतिगव्यति द्वौ लौ परस्वापरौ ते पदान्ते स्थिता
नाम यथा दानौ पकार वकार यो लोपश्च वा भवति ते आगताः तया आगताः तन्माग
तः पटे इह पट इह पटइह तस्मै ए तव तस्मा ए तव तस्मा ए तत्र तस्मा एतत ते इह ताव
ते ते पदान्ते स्थितादेकारादोकारात् परस्याकारस्य लोपो भवति ते ऽत्र ते अत्र ह ५
टेऽत्र पटेऽत्र सवर्णे दीर्घः सह समानस्य सवर्णे परे सह दीर्घो भवति श्रद्धा अत्र
श्रद्धात्र दधि इह दधीह भानु उदय भानूदय होतृ ऋकारः होतॄकारः होतॄकारः
सामान्यशास्त्रेतन्न विशेषो बलवान् भवेत् परेण पूर्ववाधो वा प्रायेणोद
एवता सिद्धं व्याप्यकं सामान्यमत्र व्यापके विशेषः सदृश सवर्ण दिव

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ॐ१

हर्य्ये ल्लतुर्थं स्यात् अच् हलौ अ ल्लौ अच् हलौ अच् हलानि अच् हलानि अच् छलानि
तत् हविः तद्धविः तद् हविः वाग् हरिः वाग्घरिः वाग् हरिः अच् हारः अज्झारः।
अच् हारः सो श्चुभिः श्चुः सकारतवर्गयोः शकारचवर्गाभ्यां योगे शकारचवर्गौ स्तः
सकारस्य शकारः तवर्गस्य क्रमात् चवर्गः कस् चरति कश्चरति कस् शूरः कश्शू
रः तत् चित्रं तच्चित्रं न शात् शकारात् परस्य तवर्गस्य चुत्वं न स्यात् विश्नः विश्नः
ष्टुभिः ष्टुः सकारतवर्गयोः षकारटवर्गाभ्यां योगे षकारटवर्गौ स्तः कस् षष्ठः
कष्षष्ठः कस् टीकते कष्टीकते तत् टीकते तट्टीकते तोर्लि लः तवर्गस्य लकारे परे लः त३
स्यात् नस्य नस्य अँनुनासिकः स्यात् तत् लुनाति तल्लुनाति भवान् लिखति भ
वाँल्लिखति न षि मकारे परे तवर्गस्य टुत्वं न स्यात् भवान् षष्ठः टोरे त्यात्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

ईचऊएचयो ईकारांतऊकारांतएकारांतः शब्दो द्विवचने वर्तमानः संधिं न प्राप्नोति अ
ग्नीअत्र पटू अत्र माले अत्र ओदंतो निपातः स निपातश्च संधिं न प्राप्नोति
अहो अपेहि इ इंद्र पश्य ओदंतो निपातः निपातश्चेत् अहो ईशाः इत्यादावुक्तं प्लुतः
स्यात् प्लुतः प्लुतश्च संधिं न प्राप्नोति देवदत्त ३ अत्र हे हरे ३ अत्र गोपाल हे हरे ३ प्लुतः
हयीमः ... एव द्वावेव तौ वा उ म उ इति विति अप्लुतवदिति देवदत्तेति पुत्रेति॥
॥इति प्रकृतिसंधिः॥ च या ... पदांते वर्तमानस्य यस्य वा स्थाने परे ...
त्र ष ट ... वाकु ... वा ... पदांते वर्तमानस्य ... परे ...
वा स्युः ... त्वं ... मे ... चित म ... न्म ...
तद्भ ... चयाः ... चपादुत्तरस्य शकारस्य ... वा भवति ... वे परे वाकुण
रः ... हो ... चे पादुत्तरस्य हकारस्य ... भवति ... स्य
नद्यांग ... जवाः प्राप्ताः ... भवंती ... आह वर्ग्यो वर्ग्येण सवर्णः पा १

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥५॥
सा०

न वृक्षान् पट्टं वृक्षान् नम्रापदांते ऽस्य नस्य मस्य चापदांते वर्तमानस्यानुस्वारः स्या
त् झसे परे यशांसि यशांसि पयांसि पयांसि पुंसः पुंसां पुंसां यमापदे स्य अप
५ दांते वर्तमानस्यानुस्वारस्य यमाः स्युर्यये परे ते चास्य पयस्य सवर्णाः सं कितः सं
कितः संचितः संचितः वापदांते त्वं करोषि त्वं करोषि संयतः संयतः संवत्सरः सं
वत्सरः यंलोकः यँल्लोकः ॥ ॥ इति व्यंजनसंधिः ॥ ॥ विसर्जनीयस्य सः विसर्गे
स्य सः स्यात् खपे परे कः तनोति कस्तनोति शषसे वा कः षण्डः कष्षण्डः कः शेउः कः श्शे
उः कः साधुः कस्साधुः कुप्वोः ≍क≍पौ वा कखयोः पफयोः परे विसर्गस्य ≍क≍पौ वा स्तः कपा
वुच्चारणार्थौ कः करोति क≍करोति कः खनति क≍खनति कः पचति क≍पचति कः फ
लति क≍फलति वाचस्पत्यादयो निपात्याः वाचःपति वाचस्पतिः बृहतः पतिः बृह
स्पतिः तत्कर तस्करः भाः करः भास्करः एवमन्येऽप्येतादृशा बुधैर्ग्राह्याः रो रे

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

पदांते वर्त्तमानाद्दकारा परस्य सेः धुडेन स्यात षड्नरः षड्नरः षट्सीदंति नः अ
कोछ्ते नांतस्य पदस्याव परे छते सगागमो भवति दिक्तिताचा छंतये: स्तः राज
न चित्रे राजंश्चित्रे भवानतनोति भवांस्तनोति शेचकुवा नांतस्य पदे परे चगवा
स्यात भवान् श्शूरः भवां श्शूरः भवांच्छूरः भवांशूरः छिद्वस्यादि: स्वरे इकारल
कारनकाराः ह्रस्वात् द्वितराट्टि: ङ्णुस्वरे परे पदांते च प्रत्यङ् इदं प्रत्यङ्ङिदं सुगण् इह
सुगण्णिह राजन्न् इह राजन्निह ह्रस्वादुत्तरः छोद्वि: स्यात् स्वसेच पाउसानो
तवछत्रं तवच्छत्रं छविर्दीर्घात् विद्धीष्य: दीर्घच्छ: पदांतादीर्घात् तस्मा छाया
लक्ष्मीच्छाया माङः माङःशोनि संमाछा दयति माच्छा दयति माछिदत् मा
च्छिदत् मोनुस्वारः मस्यानुस्वारः स्याद्धसे परे पदांते तं हसति तं हसति पचु

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

गीः पतिः गी पतिः गीः पतिः धूः पतिः धूर्प्पतिः र रे कासं वृधि मे विसर्जनीय
स्य रेफे लोप वक्तव्य परे भ्रातः रक्ष प्रातरत्र भ्रातः गतः अंतर्गतः रि लोपो दी
र्घश्च रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य च दीर्घ पुनर्रमते पुना रमते भुक्तिः रूपा
5 त्मना भाति भुक्ती रूपात्मना भाति सैषादुसेरपादारे च शब्दात् परस्य विस
र्जनीयस्य लोपो भवति हसे परे सः चरति स चरति एष हसति स एषदाहि सर्वो
स्य लोपः स्वरे लोपे सैव पादपूर्ते स्यात सैष दाशरथी रामः सैष राजा युधि
ष्ठिरः सेह मा तन्म स्मृता नो नि स्मादीस्तन साधयो हरिः ॥ इति विसर्गसं
धिः ॥ ॥ विभक्त्यंते पदं सा द्विधा स्यादि स्यादि त्यादि सुप् तत्र स्यादिर्नाम स्यादि सु
धातोस्यात् ... विभक्तिर्नाम विभक्तिरहितं धातुवर्जितं च... रूपं नाम
मत ... स्यात् कृत्तद्धितसमासाश्च तथा पि केचित् तस्मात् लिंगो जसमसके

श्रीराम

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

हे भो भोः नम स्ते नमो नमस्ते ॥

रात्रिषु अहो विसर्जनीयस्य पदान्ते रः स्याद्रात्र्यादिवर्जितेषु परतः अहः पतिः अहर्प
तिः ... अहः गणः अहर्गणः अरात्रिष्विति किं अहः रात्रे अहोरात्रे अहः
रूपं अहोरूपं अहः रथन्तरं अहोरथन्तरं ततेतुः अकारात् परस्य विसर्जनीय
स्य उकारः स्याद् अति परतः कः अर्थः कोऽर्थः हवे अकारात् परस्य विसर्जनीयस्यो
रः स्याद् हवे परे कः गतः कोगतः देवः याति देवो याति मनः रथः मनोरथः ।
आदवे लोपः अवर्णात् परस्य विसर्जनीयस्य लोपः स्याद् वे परे वाताः वाति
वाता वाति स्वरे यत्वं वा अवर्णात् परस्य विसर्जनीयस्य ... स्वरे यत्वं वा स्या
त् देवाः अत्र देवा अत्र देवायत्र भोसः भोस भगो अघो संबद्धाः याहि अघो याहि
नामिनो रः नामिनः परस्य विसर्जनीयस्य रः कोमलवर्णे स्वरे परे अग्निः अत्र
कः अग्निरत्र पटुः वद पटुर्वद क्रापदर्वकौरप रकृति विसर्जनीयस्य [illegible] कामहति
रेफपूर्वस्य रवपेवा ।

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥७॥
।सा०

भ्यां अकारो भकारे च परे च कुर्वन्ति देवाभ्यः ३ भिसैस् अकारात्परो ३ भिस ऐस् स्यात देवैः दे
वाभ्यां देवेभ्यः ३ ङस्य अकारात्परो ३ ङस्य स्यात देवस्य ओसि अकारस्य ओसि परे ए
ते स्यात् देवयोः नुडामः समानात्परस्यामो नुडागमः स्यात् ष्टित्वादादौ ऋकारोकार
वितो नामिनामि परे पूर्वस्य दीर्घः स्यात् देवानां देवे देवयोः क्विलाः सप्त कृतस्य क
वर्गादिलात्र प्रत्याहारायुतरस्य केन विसर्गे कृतस्य सकारस्य षकारादेशः स्यात
देवेषु नामेत्रनो सिद्धिः माह्णाने र्थे सिद्धिः सेहः स्यात् समानात् लोपो धातोः समा
नात्परस्य धेर्लोपो भवति न धातोः माह्णाने शब्दः प्राक् स्यात् हे देव हे देवौ हे देवाः देवं
रावमन्ये प्यकारान्ताः पुल्लिंगाः घट पटादयो ते साः अकारान्ते च विसर्गादिलुत्
वैशेष्य सर्वविश्वउभउभयअन्य अन्यतरइतरउतम एतरतरसमसिम नेमएकपू
र्वपरावरदक्षिणउत्तरअपरअधरस्वअन्तरत्यदतदयदएतदइदमदसइदम

श्रीराम

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वहुवचने ३॥

टाभ्यांभिस्ङेभ्यांभ्यस्ङसिभ्यांभ्यस्ङसोसाम्ङ्योस्सुप् नस्मा
न्नाम्नः परः स्यादेवः सप्तविभक्तयः स्युः तत्रादौ वाक्ये लेनकाले स्वप्रकारः तत्र
५३ सप्तविभक्तयः प्रत्येकं त्रिधा विभज्यैकवचनद्विवचनैति व्यवहारस्तत्रैकत्वविवक्षा
यामेकवचनं द्वित्वविवक्षायां द्विवचनं बहुत्वविवक्षायां बहुवचनमिति क्रमः तत्र
प्रथमा तावत् देव सि इति स्थिते इकारस्येत्संज्ञा सर्गः सकारस्य पदान्ते विसर्गो भवत्यधातोर
सपदान्ते च देवः औ देवौ जसि जकार इति दीर्घो विसर्गो देवाः
नास्वरयोः स्यात् ... देवम् देवौ शसः ... समाना
रस्यपरासः ... स्यात् ... स्यादीर्घः स्यात् देवान् ... टे नम
कारात् स्वर ... स्यात् ... देवेन ... स्यात् ... देवाभ्यां भिसः
ऐस् ... स्यात् ... देवैः ङकारः ... स्वर
स्थे इत्येतस्यागमः स्यात् ... बहुत्वे सकारस्यै

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥८॥
सा०

तेरावेचरमादयः तयेउपड़े न तस्मै ततस्कंदंताः शब्दाः आद्यादितीयद्वितीयाः द्वयेद्व
याः एवंद्वेद्ववत नेम नेमाः एवं सर्ववत तीयांतोः स्तु वा सर्ववत द्वितीयस्मै द्विती
[illegible] द्वितीयस्मात द्वितीयात द्वितीयस्मिन् द्वितीये रावेत तीयः उभशब्दो द्विवचनां ती०
तः गणपाठस्फकृतर्थः उभौ२ नु भाभ्यां३ उभयोः२ उभयशब्दस्य द्विवचनेन
स्तो स्येकेमसेतान्यतत्रोतरमेवश्रेयः उभयेउभयोः उभयेशेषं सर्ववत मकारां ९
तः पुल्लिंगे मासशब्दः मासस्यालोपो वा मासशब्दस्याकारस्य लोपो वास्या।
म० दिक्तो हसेपः मे लोपः हस्मातादीर्घ ताच्च परस्य मे लोपः स्यात मा मासः मा।
सौ मसे मासः मासाः मां मासं मासौ मासान् मासि मासे मासस्य मासे भ्यु हमाः
हृयाम आकारान्तः सोमपा सोमपाः सोमपौ सोमपाः सोमपां सोमपौ सोमपाः
पे सातधातोर्लोपः धातुसंबंधिनमाकारस्य लोपः स्यात्सादौ स्वरे सो

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

ह किमनुबन्ध सर्वनामता सर्वादयः त्रिलिङ्गाः सर्वः सर्वौ जसि सर्वादेरकारान्तात्
रे जसि इ भवति सर्वे सर्वं सर्वौ सर्वान् सर्वेण नेते षकाररेफऋवर्णेभ्यः परस्य
नकारस्य णकारः स्यात् समानपदे अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि प्रत्याहारे एक
ऽपि वर्गे पवर्गे व्यवधानेऽपि स्यात् सर्वेण सर्वाभ्यां सर्वैः सर्वादेः स्मै सर्वादेरकारा
न्तात्परस्य चतुर्थ्येकवचनस्य स्मै स्यात् सर्वस्मै सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः ङसेः सर्वादेर
कारान्तात्परस्य ङसेः स्मात् स्यात् सर्वस्मात् सर्वेभ्यः ङि स्मिन् सर्वादेरकारान्तात् ङेः स्मि
न् स्यात् सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषु हे सर्व हे सर्वौ हे सर्वे एवं विश्वादयो विज्ञेयाः उ
भय उभौ विशेषता ... पूर्वादीनां नवानां जसि ङसिङ्योः नाम
स्मात्स्मिनो वा स्युः पूर्वे पूर्वाः पूर्वस्मात् पूर्वात् पूर्वस्मिन् पूर्वे एवं पूर्वादयः ॥ पू. २
~ ... प्रथमे प्रथमाः ...

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥१५॥
सा०

शब्दस्य भेदस्यैङौ धेः सखिस्सखा सरस्यैङौ भवत्यधेः ङिता रेलोपः सखा सखायेति
तिविशेषणाद्विसखेरौ सखायौ: सखिशब्दस्यैकारो भवति पंचसु स्थानेषु प्रथमा निर्दि
ष्टस्यादेशस्तदंतस्यैव: सखायौ सखायः सखायं सखायौ सखीन् सखिपत्योरी
कं ... सखिपतिशब्दयोरीकारागमः स्यात् टाङेङसिङसुपरतः दीर्घत्वान्नात्वान्न सखा ।
त्रागमन्न भवतीत्यभिव्याप्त्यात् सखिनापतिना सखिभ्यां सखिभिः सखये सखि।
भ्यां सखिभ्यः अङे सखिपतिशब्दयोरुक् स्यात् ङसि ङसोः ङकारे परे सख्युः सख्युरिति
स्थिते ऋतो ङसिङसोः ऋकारो त्वात्स्वरस्य ङसिङसोरकारस्य उकारः स्यात्स च निवृत्ति
दे: सख्युः सखिभ्यां सखिभ्यः सख्युः सख्योः सखीनां ङेरौ ङिदितौ कारे कृते सखि
पत्योरीकं सख्यौ सख्योः सखिषु पतिशब्दस्य समासे हि तयोर्हरिशब्दवत् तत्वाद्रे
तु सखिवत्समासे तु सर्वेऽपि हरिवत् प्रजापतिना द्विशब्दो नित्यं द्विवचनान्तः सप्तदे

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

मपाः सोमपा सोमपा भ्यां सोमपाभिः इत्यादि धातोरिति विशेषणं किं लोपो नास्ति हे
सोमपाः रावे की नालपा... मधुपाविश्वपादयः इकारांतो हरिशब्दः हरिः औ
प इकारात् उकारांतात्परस्य औ... एमौ जसि इकारांतस्य च जसि परे एकारः
औकारश्च भवतः हरयः धौ इकारांत औकारांतस्य च धौ परे एकार औकारश्च
भवतः हे हरे हे हरी हे हरयः हरिं हरी हरीन् टा नास्त्रियां इकारात् उकारांतात्परस्य टा
नास्यात् अस्त्रियां हरिणा हरिभ्यां हरिभिः ङिति इकारांतस्य अकारांतस्य च ङिति परे एका
र औकारश्च भवति हरये हरिभ्यां हरिभ्यः ङसि ङसोः एरः स्यादेशो परस्य ङसि ङसोः।
सेरस्य लोपः स्यात् हरेः हर्योः हरीणां ङेः डिति इदुद्भ्यां उत्तरस्य ङेः डौ स्यात्स च डित्
डिति टेः डिति परे टेर्लोपः स्यात् हरौ हर्योः हरिषु एवं अग्नि गिरि रवि कवि कलि मुन्या
दयः उकारांतात् भानुः वायु गुरु ... भानुः भानू भानवः इत्यादि सवि

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सा॰ १ रस्योकारोकारस्य च यकारवकारौ भवतः स्वरे परे वर्षाभ्वः पुनर्भू आतिरितेन प्राप्त सुधीप्रभृतीव
र्जयित्वा वा ग्रहणादिषु विवक्षा सेनानीः सेनान्यौ सेनान्यः सेनान्यं सेनान्यौ सेनान्यः से
नान्या सेनानीभ्यां सेनानीभिः इत्यादि सेनान्यादीनां वामेनु प्रवक्तव्यः सेनान्यां सेनानीनां
आदेस्तिपश्च आवन्तारी इत्तानीपूर्वस्यान्तरस्य ङे रा मादेशो भवति सेनान्यां सेनान्योः से
नानीषु एवं ग्रामणीप्रभृतयः उकारान्तश्च यवलूवर्षाभ्व प्रभृतयः धातोरवयवसंयोगाविप्रैष
णात् किम् उन्नीः उन्न्यौ उन्न्यः वातप्रमीः वातप्रम्यौ वातप्रमीत् ङसौ तु वातप्रमी क्विबंतवा
तप्रमीपूर्वस्यापि पूर्वस्य इत्यादि विशेषः ङेवा वातप्रम्यं वातप्रम्यि ऋकारान्तः पुल्लिङ्गः पितृ
शब्दः सेरा ऋकारान्तात्परस्य सेरा भवति स्वविधौ ङित्वादिलोपः पिता आपि च उ ऋकारस्या
भवति पचनुस्वादिषु पितरौ पितरः धेर ऋकारान्तात्परस्य धेरा भवति ङित्वादिलोपः हे पित
हे पितरौ हे पितरः पितरं पितरौ पितॄन् पित्रा पितृभ्यां पितृभिः पित्रे पितृभ्यां पितृ
भ्यः पितुः ङसेङसोरुः उः पितृभ्यां पितृभ्यः पितुः पित्रोः पितृणां ङौ ऋकारस्यारा भवति ङौ परे पित २.

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

र स्यादौ त्यदादेष्टेरकारो भवति स्यादौ परे द्वौ द्वौ द्वाभ्यां ३ द्वयोः २ सदामाधेरभावः त्रि
शब्दो नित्यं बहुवचनान्तः त्रि जस् इति रा जासरूस्यकारः अपादेशः त्रयः त्रीन्
त्रिभिः त्रिभ्यः २ त्रेस्त्रयः त्रिशब्दस्य त्रयादेशो भवति नामि परे ङि इति तस्य वक्तव्यः त्रयाणां त्रिषु
कतिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः कतिशब्दाज्जस्शसोर्लोपो वक्तव्यः कति कति कतिभिः कतिभ्यः २ कती
नां कतिषु त्रिलिंगो समानरूपं ईकारान्तः न पुंलिंग सुश्री शब्दः सुश्रीः ध्वादेर्नामिनि इयुवौ स्वरे धा
तोरिकारोकारयोरियुवौ भवतः स्वरे परे सुश्रियौ सुश्रियः हे सुश्रीः हे सुश्रियौ हे सुश्रियः सुश्रि
यं सुश्रियौ सुश्रियः सुश्रिया सुश्रीभ्यां सुश्रीभिः सुश्रिये सुश्रीभ्यां सुश्रीभ्यः
सुश्रियः सुश्रियोः सुश्रियां सुश्रियि सुश्रियोः सुश्रीषु तद्वच्च सुधीलक्ष्मीशब्दौ एवमुकारान्तः
स्वयंभूः शब्दः स्वयंभूः स्वयंभुवौ स्वयंभुवः इत्यादि सेनानी शब्दस्य विशेषो ङसादेशाद्
तु विशेषः ध्वौ धातोरवयवः संयोगपूर्वो ... ईकारोकारौ नास्तितस्य स्थाने

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥९३॥
सा०
१२

रोतादृकारं तानुपरे अं ङि॥ तां स्मरः स्यात् नद्यै नद्याः नद्योः नदीनां नद्योः नदीषु एवं
गौरी सरस्वत्यादयः॥ लक्ष्मीवत्ताल्लक्ष्मीशब्दात् सेर्लोपो न लक्ष्मीः शेषं नदीवत् लक्ष्मी
स्त्रीभुवौ॥ स्त्रीशब्दस्य परि पुवोसः स्वरे स्त्रियै स्त्रियः वामशसोः स्त्रीशब्दस्य परि पु
वो वा स्त्रीम्प्रासोः स्वरतः स्त्रियौ स्त्रियै स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रीः शेषं नदीवत् श्रीः श्रियौ श्रि
यः हे श्रीः स्वरे हि पद ह्रस्वेतु लेखवनोदं वसिद्धः॥ इति श्रियै श्रियः श्रियां श्रियु एवं ता स्वरे
अं ङि॥ तासु हस्वात् श्रियै श्रियै श्रियाः श्रियाः श्रियां श्रियां स्त्री णां स्त्रीणां स्त्री
श्रियि श्रीषु अनुगमेराएवं धीह्रीप्रभृतयः॥ भ्रुवादयोप्येवं वधूः जम्बूरादयो नदीवत् अ
कारान्ते मातृशब्दः॥ पितृवत् पाशिदीर्घ तेस्त्रू लान्नता भावः स्वसृ कर्तृवत् नैः भ्रुरैवत्
गौः कवैवत् नौः ग्लौवत्॥ ऋ॥ इति स्त्रीलिंगः॥ स्वतोमस्वं दंतान्तपुमका स्वरक्षः स्या
मोर मस्या दधौ स्मामाम्नादि स्वलोपः कुलं है कुलरं मौ स्त्रीवा स्वरमोरीः स्यात् कु

श्रीराम
१२१३

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

विशेषः जरोज्झसावेतास्त्ववादेः परस्य पदः सुट् स्यात् त्वं वैस्य चातमकारः सर्वस्ये सर्वं
स्याः रस वं सा सुट सर्वस्याः शेषं गंगावत् जरायाः स्वरादौ जरस् वा वक्तव्यः जरा जर
सौ जरः जरसः जराः जरसः जरां जरसं जरया जरसा जराभ्यां जराभिः पक्षे हलादौ च गंगावत् जरा नर
न्तो क्रुष्टुशब्दः स च पंचसु हरिवत् तृणादयो: स्त्रीत्वात् नाभावः ङितिनु रङ् औ स्त्रियां पंचवर्ते
वुद्धेः स्त्रियां पंचवोः ह्रस्वत्वात् उवर्णान्ताद्वा स्त्रियां वर्तमानात् स्वरस्य ङेरामादेशो भवति वुद्ध्यै वुद्धये वुद्ध्याः
वुद्ध्याम् ङ आगमाभावे आमि च भावः वुद्धौ शेषं हरिवत् ताव भवति गतिमस्यादयः उ
कारान्तः धेनुवत् चंचुपंचपंचधेनुः धेनूः धेनवः ईकारान्तः स्त्रीलिंगो नदीशब्दः हसेभ्यः
से लोपः हसान्तादीकारान्तात्परस्य सेर्लोपो भवति नदी नद्यौ नद्यः धे ह्रस्व ईदूतो
रे पूर्वस्यानवर्जितयोः स्त्रियां धौ परे ह्रस्वः स्यात् हे नदि ङेः तामट् स्त्रियां आ ङा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥२४
सा०

तेन नपुंसके नागमः स्यात् स्वरे परे अस्थिनी अस्थीनि पुनरप्येवं अस्थ्ना अस्थ्नोः सखादी
अस्थ्यादीनां नुमागमो भवति इकारस्य चाकारः टादौ परे अस्थ्नोपः अस्थ्नः सुपुंस्त्वा।
वो सादौ अस्थनेनस्योपधायाल्लोपो भवति णमादौ तद्धितपरत्वे दीर्घ चाकारे चैव कार।
मकारान्ते संयोगाद् नकारस्य न अस्थ्नाम् अस्थ्नि अस्थ्नः अस्थिनिः अस्थ्नोः अस्थ्नुः इत्यादि वेद्या
अनेन तस्योपधायाल्लोपः स्यात् ङौ अस्थ्नि अस्थनि अस्थ्नोः अस्थि पुनरेवं दध्यादि
शादौ वारि वारिणी वारीणि पुनरप्येवम् वारि वारिणा वारिभ्यां वारिणे वारिभिः इत्यादि
दिः नपुंसकस्य ह्रस्वः ग्रामणि ग्रामणिनी ग्रामणीनि इति नुम् ग्रामणि नि ग्रामणिना पुनर
प्येवं टादावुक्तपुंस्कं पुंवद्वा उक्तपुंस्कं नाम्यन्तं नपुंसकं टादौ स्वरे परे पुंवद्वा भवति
अस्वरे पुंवत् पक्षे ङेति पक्षे नुम् ग्रामण्या ग्रामणिना इति वक्तव्यम् स्यादिति
नुमेतस्मात्परे दीर्घः ग्रामण्यो ग्रामणिनोः ङौ तु नित्यं परे इति ङेराम् ग्रामण्यां ग्रामणिनि

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

लेजस्शसोः शिः क्लीवात्परयोः जस्शसोः शिः स्यात् शकारः सर्वादेशार्थः गुरुः शिश्च स
र्वस्य वक्तव्यः नुमयमः नपुंसकस्याचमोऽन्त्यस्वरान्नुम् स्याद्धौ परे सिद्धत्वात्स्वराव
शेवक्तव्यः मकारेकारे स्यात् निवमो ऋकारलोपौ नोपधायाः नान्तस्योपधायाः
दीर्घो भवति शौ परे धिवर्जितेषु पंचसु नामि कुलानि पुनरप्येवं हे कुल हे कु
ले हे कुलानि शेषं देववत् एवं मूलफलपत्रपुष्पादयः सर्वादयो विशे[illegible]पे
कुलवत् अन्यत्र पुंवत् अन्यादीनां तु विशेषः पञ्चम्यादिः अन्यादेर्गलन्वरयो।
स्यमोस्तुर्भवति तकारः सर्वादेशार्थः अन्यत् अन्ये अन्यानि पुनरप्येवं
अन्यतरइतरकतरकतमततरातेयेवान्यादयः प्रोविशेषाः अन्यत्र सर्ववत् अ
स्थिपाद्दरकानेटः नपुंसकास्थ्यादेर्नेक नपुंसकलिंगात्स्वरयोः स्यमोर्लुक्
स्यात् अस्थि दधि नपुंसके धो वा गुणः हे अस्थे हे अस्थि नामिनः स्वर नोक्ते

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥२५॥
सा०

स्रवसानेव तं मानानं अस्तानां जवा स्रपा स्रवासु =२=

नामसे च पदान्तिकलात्वः सः कृत्संयोगे लः गोधुक् धोतुप्रत्ययमावत्ते हः ढः स्यात् द्रौ तो नसे
पदे नामुम्ब्ररसे पदान्ते च वा [illegible] नैं मधुलिट् मधुलिड् मधुलिहौ मधुलिहः [illegible] एवं भ्या
दैतु [illegible] दुः सुविकारे मधुलिट्सु दुहादीनां घत्वे ढत्वे वा दुहादीनां घत्वे ढत्वे च वा तो
धातोः [illegible] पदे नामुम्ब्ररसे पदान्ते च मित्रधुक् मित्रधुग् मित्रद्रुहौ मित्रद्रुहः [illegible] एवं भ्या
12 दैतु मित्रधुग्भ्याम् मित्रधुड्भ्याम् इति वत्सु दितु मित्रधुक्षु मित्रधुट्सु [illegible] मुगमरां [illegible]
द्यः रेफान्तश्चतुरशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः चतुरा [illegible] चत्वार [illegible] सुचा मस्यात् त्वा
रः चतुरः चतुर्भिः चतुर्भ्यः २ः संख्यायाः २ [illegible] संख्यायाः परस्याम् नुट् स्यात् चतुर्णां चतुर्षु
नकारान्तो राजन् शब्दः नाम्नो नलोप [illegible] नाम्नो नकारस्य लोपो भवति रसे पदान्ते [illegible]
राजा राजानौ राजानः राजानं राजानौ [illegible] इति स्थिते [illegible] लोपः स्वरे [illegible] लोपः [illegible]
उरिति अकारः [illegible] अकारस्य [illegible] राज्ञः [illegible] राज्ञा राजभ्यां राजभिः [illegible]
राज्ञि राज्ञोः राजसु हे राजन् हे राजानौ हे राजानः [illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ए निधौ कणे बस्य हम सोपपे कृत्ने वत उकारान्तो मधु शब्दः वारिवत खलपू शब्दः ख
रे नु म खलप लिना दो पु वत खल पा खलपुना स्त्रीलि कारान्त कन्नू शब्दः कन्नै क
न्नैः ए कन्नै ए पुन स्यहत टादो पुवत कन्या देणे सेधि यहस्या ण मिकारे कारे च व क्रुष्टो
ष्टा तिरि ष्टा तिरिणा ष्टा तिरी णि पुन स्यहत टादौ पुवत हसेन्तु ष्टा तिस्त्या भिस्यादि रत्नवनुगु
ण ष्टातिनु शब्दः॥ ॥ इति नपुंसकलिङ्गम्॥ ॥ समाप्ता॥ स्त्राप नडुह चवसा मर्ता सः
स्यात् सा व नडुहः नडुहः से नुम् नेपो गांत स्यलोपः नपो गांत पत्यदं तदंत स्यानि
पः स्यात र से पदांते च हस्ने पदांत से लोपः नन डुहन् नन डुहौ नन डुहः धाव म नन
डुहे धाव मुस्यात हे नन डुह नन डुहं नन डुहौ नन डुहः नन डुहा वसोरसे व सुक्षे
धे नन डुद्भ्यां स्यात् तोऽपरे ना डुद्भ्यां रसे पदांते च आदि नवानां ग भोत स्य स भा॥
स्था धातोऽन्त स्यात् व व स्यादे व ग्र माना ना ग ग ना ज मः ग्रे गो धुक् गोधुग गोदु
हौ गोदुहः भादेश कारः गोधुग्भ्यां गोधुक्षु इति स्यतेदार घुं मारि ज वा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सभारे धुः रो वे रे ना मूत्सार संपदानेवे

९६।।
का०

पपर्य्यं पपर्याणि: पपृष्टे पपर्यस्य पपर्याणा: पपृष्ठ: पपर्यं पपर्ष्य: पपृष्ठ: पपृष्टा: पपर्यानौ

टिलोपं वदन्ति केचित्र पपि पपृक्षि पपर्यलि सस्थ्या: वाचका: पंचन् प्रभृतयः षट्संज्ञका।

तासु सुसुहपा जस्शसो लुक् षकार नकारान्त संख्याया षट् ये जस्शसो लुग्भवति।

म्न:। पंच पंच पंचभि: पंचभ्य: आन्त नान्त संख्याया षट्संज्ञस्यामनुडागमो भवति पंचानां

पंचसु एवं सप्तन् नवन् दशन् प्रभृतय: अष्टन् शब्दस्य भेद: अष्टनो वा कृ वाको अष्टन्श

13 ब्दा सर्वे जस्शसोर्वा औ स्यात अष्टौ अष्ट वा अष्ट नेना स्यादि विभक्तिषु वा स्यात घ

अष्टभि: अष्टाभि: अष्टभ्य: अष्टाभ्य: अष्टानां अष्टसु अष्टासु अथ युष्मद् अस्मदो युष्मि

द् अस्मदः युष्मस्य यमादेश: स्यात सचस्मे: अहं दस्य मलादादौ नादस्य म: स्या त्स्यादौ युष्मौ

मद् मद् मौ दु मान् मन्नत्वे: युष्मदो नादेश: स्यादौ संपरमौ: अहं न संमः युष्मः कृष्ण

स्य मकार भाकारयोरकार स्यात त्वं अहं: त्वां मां त्वमस्मि सद् मद् सेविस्मि हेव स्यात ना

कार: ताम्मि वहुले तान्नि: अस्मे तां मां युयं वयं: अस्मात् त्वां मां तो: अस्माकम्न यो: ताव

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

९६ श्रीराम

भावस्तु णसादौ विशेषः श्वन्युवन्मघवन्शब्दानां वस्य उन्नत् शसादौ तु स्वादेः स्वादेर्वकार
स्यास्त्वं स्यात् ... सादौ स्वरे तद्धिते ईपीकारे च शुनः शुना श्वभ्याम् श्वभिः हे श्वन् हे श्वानौ र स्यादि।
मघोनः मघोना मघवभ्याम् मघवभिः स्यादि हे मघवन् पथिन् इत्यस्य भेदः इतो त्वं च सु पथ्यादे
२. र्नामिकारस्यात्वं सु ... पथ्यादीनां थकारस्य न्थ स्यात्... सौ पथ्यादीनां टे
रात्वस्या सौ परे टेरात्वं विहित सामर्थ्यात् ... पन्थाः पन्थानौ पन्थानः पन्थानं पन्था
नौ पथः पथ्यादीनां टेर्लोपः ... सादौ स्वरे परे पथः पथा पथिभ्यां पथिभिः हे पं
थाः इत्यादि ... ऋभुक्षिन् ... दण्डिन् ... [illegible]
... दण्डी दण्डिनौ दण्डिनः ... दण्डिनं ...
... दण्डिन् ... हन् ... हकारस्य घः स्यात् नकारे ... ति च परे वृत्रघ्नः वृत्रघ्ना
... वृत्रहभ्याम् वृत्रहभिः वृत्रहणौ ... वृत्रघ्नः ... वृत्रघ्ना वृत्रहभ्याम् ... इत्यादि
... र इत्यादि ... अकारस्य ... स्यात् ... स्मः ...

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तेरस्य लोपः स्यात् तस्य च दीर्घः असमादौ स्वरे परे तद्धिते यकारे च प्रतीचः प्रतीचा प्रत्यग्भ्यां प्र
त्यग्भिः प्रतीचे प्रतीचोः प्रत्यक्षु हे प्रत्यङ् हे प्रत्यञ्चौ हे प्रत्यञ्चः एवं तिर्यच् प्रभृतयः तिर्य
ङ् तिर्यञ्चौ तिर्यञ्चः तिरश्चादयः तिरश्चादयो निपातास्तेषामसादौ स्वरे परे तद्धिते ईकारे च तिरश्चः
तिरश्चा तिर्यग्भ्यां तिर्यग्भिः उदङ् उदञ्चौ उदीचः उदीचा उदग्भ्यां उदग्भिः इत्यादि अ
६ महते महद्भ्यां महत्सु हे महत् तद्वदेव असत् विशदादयः उकारानुबन्धस्य ऋकारान्तस्य महतश्च
दः स्थिते नुम उकारऋकारानुबन्धयोर्नुम् धुटि च सुसम्महतोर्धेर्दीर्घः सौ च अस्य महता
पधायाः स्यात् महतः स्वरदीर्घः स्याद्धुटि च सुशौ च महान् महान्तौ महान्तः महान्तं महा
114 न्तौ महतः महता महद्भ्यां महद्भिः इत्यादि हे महन् तकारान्तो वन्तुबन्धे भवत् शब्दः भव
न्सौ भवन्तस्याधातोरत्वन्तस्योपधाया दीर्घः स्याद्धुटि सौ भवान् भवन्तौ भवन्तः हे भवन्
भवतः भवता भवद्भिः इत्यादि अतन्तस्य भावाच्छत्रन्तस्य भवत इत्यस्य न दीर्घः भवन् भव
न्तौ भवन्तः हे भवन् लोके पठन् एवं गच्छन्नादयः शत्रन्तानां विशेषणत्वे ग्रामः

CC-0, Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नो लोपः धातोः सांतस्योपधाभूतस्य नकारस्य लोपो भवति
ध्वस्थि न मनचेः राधु त्वदनीनां नैव ध्वनामावः कः कौ कृ योध्वंस वेवतं तत मुत् तत मुदनत वु ॥१॥
धे तत वुधः तत मुज्ञौ तत मुस सम्प्रात तु रा यर जादेः अः तां त स्य षां तस्य वांत स्य रात ष
जसन नम न मादेश्च षकारः स्यात धांडः ढस्य ढः स्यात् तेऽप्रे पदेनामूर्ध्न्य स्य पदांते च डा
वसाने सम्राट् सम्राडु सम्राः सम्राः ड्ढौ सम्राट् षुपो षसु ग मत वेद्धिराजादय दकां रा
स्य द्त दद्द राम दण्डा सेवा सदादेशः स्यादो विति स पंचाकार कृतेस वैशार वद्ध पंचे
सः यदादेस्सकारस्य स तु भवति सोपदेशः तौ त्य सः तौ तेपः यो ये रा षः रा तौ ता ने तान दो
वादेशो हि तीया दोस्स्वे ने वास्यात रो तेए नरा तैपा नो रा तान रा मान रा तेन ताने न रात के
तनके: तत प्र छ तत पाद तत पाउ तत पाछो हे तत प्राद्उ तत पाड्डि तत प्राद्दसु प्राट्ठि।
मघ वा वसाने प्राट्ठि मत प्राट्ठि पद प्राट्ठि म थो हे प्राट्ठि मत हे प्राट्ठि मघुज्ञो प्राट्ठि पद सु पु
त्य चै मे च वच सु नम सोः प्रात्मनु ये कुः वदगौ स्य कुवर्ग स्याद्धा तेऽप्रे सपदे नामूर्ध्न्य
सपदांते च घ स्य ट्ट प्र त्यञ्चौ प्र त्यञ्चः न त्यंच प्र त्य स्तौ मत्वे रन्ते पदीर्घः प्र नलोपानो च

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सा०

१८ स्यात्सुत्रवचस्सु र ऐ चेद्दूमस्य उपानसो उपानस्य पुरः इत्यत्र स्थने ह्रसंत्ये रधैरित्यवतिष्ठितादि

लोपः उपानसो उपानसेध्यो नतलालेत ता भ्रदे तनाना हू उपानन हू उपानः हूउपानचो

चेद्दूमस्य वत्सरस्य पाद्दुस्य भेदः स्वरादेरिस्य कारलोपः सरसो दस्यसः स्याज्ञो ये रो स्मर

सः से रौः स्यात्तत्र सोद्दृश्यचना है रेफकारः दस्य सः सदा दीनां दस्य सः स्यादिनती नो नो

मादः उपक्ष ऊक्ष ऊ मदस्य मा सस्य दूस्य दूस्य दी र्घस्य चदीर्घः उकारः स्यात्तस्मृ

वद्दुवचने तसी मदरारी वदूते वदूतेस त्यद सोरेकारस्य ईकारः स्यात्तत्र स्मी म सुमद्र

15 मः मस्म तुत्वे यत्वे कृते टानाम्रियाम स्मनुना मस्मः स्यो मस्मोति: स्मसु स्मोस्मस्मः स्मो

स्मस्मोः स्मसु द्य स्यात् स्मस्मः स्यो स्मस्मो। मः स्मसु द्य स्म पादरे कृते वस्मात् उकारः स्मसु को:

भु स्मस्मोस्मो स्मस्मि ल स्मसुयोः स्मस्मो सुसा आस्म मदरः कः स्यादि वस्त्र स्मसुकः स्मसुको

स्मसुके॥ ॥ इत्यदिदा॥ इति दन्तान्ता शब्दाः नहोधः नहो हस्य धः स्याद्धातोरुपस

परे नो म्यस्मि रसे परे तेच नाव सानेउपानत् उपानही हेउपानत् उपानहौ उपानत्सु व

कीरां तेर्ष हे वपदः दिव सौ दिवो वकारस्यौकारादेशो भवति सै परे द्यौः दिवो दिवः हे द्यौ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

१८

उरतिउत्वमवाचमानेविद्वः विद्वांवि ओर विद्वांवि द्वौ विद्वसु सवधर्मा दोनिं धातु वचनोत
सिद्धसुरूपा: नस्याघोलुकू हो उ: वावसने वट वट वडि: वजुमा र वषनाभितिष्यिते
है: द्वेगोर्म्यान्नामि परत्रस्याम् वस्तु देवद्वु मान्तो रेषु देषांर: दोघादानोर: स्याद्वे
परंते च दो: दृ धोदोष: रे धासादवनेनलाघस्मात देष म्पांदो दि: दोषः: दे द्वोः
दोषिदोष्मि दोषालि दो: पुंसोवस सजुषाशिषो रस्येयदाते च दीर्घ: स्यात सजू: सजुषौ सजुष:
हे सजू: सजुषौ सजुष: सजुषं सकारान्त: पुंसशब्द: पुंसशब्दस्यासुङादेश: । पुंसो
स्यातां च सर्वधौ च ऊकारांत्यारेणार्थ: उ नुम: द्वितानुम: संयोगान्तस्यलोप: स्यदे
पुमान् पुमांसौ पुमांस: हे पुमन् हे पुमांसौ हे पुमांस: पुमांसं पुमांसौ पुंस: पुंसा पुंभ्यां पु
भि: पुंसु एवं विद्वस् तिद्वान् विद्वांसौ विद्वांस: हे विद्वन् हे विद्वांसौ हे विद्वांस: विद्वांसं विद्वांसौ च
सो वउ: वसो संप्रसारणं हलादि तद्धितेरपीकारे च विदुष: विदुषा वसां भि: वि
द्वद्भ्यां विद्वद्भि: विद्वत्सु सान्त: सुवच इति दीर्घ: सुवचा: सुवचसौ हे सुवच: सुवचसं

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
16 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तास्मिं दिवौ वस्मात् तेनास्यात् रमि यरे द्यौ दिवे दिवः दिवो उर् को दिवोव स्यो दादेणः स्याद् द्वे सेतु प्रं
युभिः युभुरेकान्तस्य लुरं त्रि चतुरे स्त्रियां निमित्तनस्तृत स्त्रियां चतस्र आलज्ञो स्त्रि चतुरश्चद्
ये स्त्रि स्वचतसृ र स्तता रस्यो स विभक्तौ नकार ग्रु ऋकारवत तदो रात् कातेन न स्युः
चतस्रः चतस्रः चतसृभिः चतसृभ्यः २ न तिसृ चतसृ जामि दीर्घः चतसृणां चतसृषु गत्वं
तिस्रः उत्स्यादिरेकारान्तो गिरशब्दः घोर्विरस्वधातो तिङुत्वे दीर्घः स्याद् रेफवकारयोः इसपरयोः
गीः गिरौ गिरः हेगीः गीर्भ्यां गीर्षु गत्वं धुरस्य यः समित्तुर समिधौ समिधः हे समित् द्।
समिद्भ्यां समित्सु मकारान्तः ककुभ ककुभौ ककुभः हे ककुप् ककुब्भ्यां गम सदाशीस्तु
देरत्वे कृते ततः स्मावतः स्त्रि यां मि स्यापुरुषे कृते स्त इति से सकारे कृते सर्वा वद् पादेषु स्मे
यानि स्यात् स्यात्स्याः साते ताः पाठेयः रामाणते तेन अन्ताद् रे पोस्त्वे पन्तो ततेन वेराना राजाः
ततमाणतन्तपाणते पोः रान पोषणस्य स्यहृ मकाकेन इ पोस्त्रि वे ददमः स्त्रि पाद्यिपस्या
ससेः इ ये हि वचनादौ तु देरत्वे कृते ततः आपिकृते पूर्वं तो स्या साधानीयम् इमे इ मोः इमो

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सा०
२०॥

स्यादमि सुकारे [illegible] परतो मां त्वां [illegible] चकृते शसो [illegible] युष्मा
न् अस्मान् [illegible] युष्मदस्मदोः [illegible] परतः [illegible]
युष्मा [illegible] सहित [illegible] तेसः [illegible]
[illegible] युष्मदस्मदो [illegible] परे [illegible] आकारो [illegible] ककारादि [illegible]
तेन [illegible] तेनसः युष्मा [illegible] सि [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] युष्मत् [illegible] स्मत् तव मम ङसा ङसो [illegible] तव मम युव [illegible]
यो साम आकं युष्मदस्मदः [illegible] परः साम आकं स्यात् युष्माकम् अस्माकं [illegible]
योः युष्मासु अस्मासु युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयासु [illegible]
दस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयाद्विवचनान्तयोः [illegible] स्तः [illegible]
[illegible] वचनेन [illegible]
[illegible]
[illegible]

17

म

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२० श्रीराम

॥ॐ॥ अस्मद् इति शब्दस्य नः स्यात् इमे पदां च स्मदः वे श्रो स्मद्री स्महनी स्मदानि पुनरस्य इत स्मदः ॐ स्मदू
स्मदानि स्मदस्य दे स्मदन वृद्धा वृद्धा णि वृद्धा णि पुनरस्य इत वृद्धा ॐ वृद्धा [illegible] रि स्मादि स्मदू
म एवं र मेन च मेन क मेन [illegible] दो ना स्वदा द पः स्वदस्य तस्य स्मानि पुनरस्य एवं पतन
दृ वेपा लि र तदृ तु तेता नि र नात दृ तु ना तेना नि र कि मकें का नि र द मदु मे इमा लि पुनरस्य एव के
एवं पुवत् च का रेतः प्रस्व च प्रस्व कृ प्रतीचा प्रत्यं च र प्रतीचा प्र त्यगभ्यां प्रत्यक्षु इ द प्रत्यक् गते
का रे ते जगत् दृ जगत्सु ज गो विर णो नु जगरांवं मह णो नु महान् सका रे तः [illegible] प्र द्यः प
एसी स्म प्र रू तद लि सी प्रः पवो मि यको [illegible] ए एस्कु रा वं व च स ते न स प्रत्य [illegible] स्म स्मा स्म
मो लुं कि क्रतेसो प्रि स द्यः ना द स्म मु ना स मु नि णो वं पुव तः ॥ ॐ ॥ इति हसा ता न्त पुं स [illegible] लिंगा: स्मा
रु क्षिना [illegible] स हि त णे पृ ष्म द स्म रो स्म पद मि से ना जा दे णो मे व तः ते स्म दृ पुवा वो हि व च ने सु पी त
ति नो धु ष्म द स्म रो पु व स्मा व इ स ता वा रे णो स्मः स्मा मो पु ष्म द स्म [illegible] प र स्मौ स्मा स म वु ति स्व ये
तो ए: स्मः पु वाम स्मा वा म त्वं व वं म मां त स्मे स हि त णे ए ष्म द स्मो न व वं व मि स ना ना दे णो म तु नः
प प व ए स [illegible] न्मदे क ते रा क्व ते व ते मा न णे पु ष्म द स्म तो स्म स्मा ते स्मः स्मा स्मो पु ष्म द स्मा ते ह ना ः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सा॰ २१ त्र कस्मिन्निति कुत्र कुह कुह कस्मिन्निति क कुत्र यस्मिन्काले यदा तदा कदा एकदा सर्वदा
तेन प्रकारेण तथा यथा कथं अनेन प्रकारेण इत्थं एवं तस्मादिति ततः यतः अतः कुतः
पूर्वस्मादिति पुरस्तात् अधस्तात् अपरस्मिन्निति पुरस्तात् उपरि उपरिष्टात् सार्ववि-
भक्तिकस्तसिल् एके सर्वे इति सर्वतः पूर्वस्मै इति पूर्वतः परस्मादिति परतः आ हौ च।
18 इदं दिल् हिल् इह कुत्र नाहि क्विपः सामान्ये विभक्ति कःकश्चित् कोपि तकेचित् पुंसि काचित्
केचित् काश्चित् स्त्रियां किंचित् केचित् कानिचित् नपुंसके एवं अकर्मकश्चन काचन किंचन ला
यत्र तत्र [illegible] का [illegible] सातत्ये सर्वस्य सस्य सात् [illegible] पुरस्तीकर
हे [illegible] उरी कृत्य उररी च काल से यादि काले निपात नेसयः सद्यः अधुना इदानीं
संप्रति इमति साम्प्रते पूर्वस्मिन् दिने पूर्वेद्युः परेद्युः अन्येद्युः उभयेद्युः परेद्युः [illegible]
ईकि हि तृ शि स्माभ्यां [illegible] इति प्रादि रुपसर्गाः प्र परा अप सम् अनु अव निर् दुर् वि
आङ् नि अधि अपि अति सु उत् अभि प्रति परि उप [illegible] स्वर [illegible] सार्वत्रिकं [illegible] २१
भवति प्राग्धातोरुपसर्गाः धातोः प्राक् प्रयोक्तव्याः प्रभवति विहरति तरत्यर्थेतरे इत्या

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम २१

नयामयोनैतेषु: वेदेरणात्रै: संबंधो: स्मानं कृत्स्न: सर्वदा वंधे समकृदेव प्रयन्नायतत्वौस्मै
तिचपाचतैयादादितितिकिं स्यहैतोसर्वे पायेऽपि मैत्रवि च्छातिर्मा मृच ॥ इतिविशेष
प्रवेसंबंधनेनर प्रवेसंबंधनाग्निर संबंधनास्य रथे नैतेः देवा स्मान्याहिंन हरेतिसो
स्मानं रहो सर्वदा विषेषा प्रवेतु सर्वे कृपालेन: नाहि इतर प्रवेसंबंधनानु सर्वेर
रहो देवन: चादिति मय्युच वाह स्महरण वा नमि थ्यें गैनैतेषु स्मा व पे पुवते श्रेयो दापि मोमे
वेरहतु चादि निपात: चेवाद स्महराद गावेन नेप्रवकणमतेपुगपदमेत्मसनह
तंविनानानंसप्ति नकि सिदेमानन्तनप्रथामिप्याभिप्रायं नत्वमनो नप्र दासमृ
उश्चैसंनी श्चैसपानेसु अधकुं कते ज्ञानदं दिवाराजौ सायं चिरं मनाक् इं वदने
हिं विहिस मवन समयानिकषा मकूहवनं साचिसंनानां लंनातिर समतरां मेतरेक
सह सामितं वषट् हमा विहायसा पुरा मिथो नानस मुहुस्साहुं साकं नमसा हिरुक्वहि
कं यो माः स्वर अंतर प्रातर पुनर सनुतर यावत्तावत् स्वाहा स्वधा तथाहि खलु किल मु
छुडु पं तत्रादिति निपातविधौ निपातस्य तेन स्मिन्निति तत्र यस्मिन्निति यत्र स्मिन्निति स

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

त्रिपदकाध्रुवकाञ्चटकाऋविद्वितारका ज्योतिष्मिकन्यका तारिकामनकास्तिका ऽस्य
दिलदयवलाट्हहनीं प्रमकृशेवाकाविपरतालकेवपश्चेस्मक्ष्मसेवास्यात् गंगाका
19 गंगाकागंगिकाजरिनदीका श्रेयसि तरावाममहत्तसंस्थलस्य राजन गोकानौकालूल
ई प्रजकारं तारक्ता रत्नाद्दण ता[illegible] स्त्रियामपि पस्यात् दहिनी मद्येनी कश्री यस्य।
लोपः ऽवर्णेवर्णे पेलोपः स्यात् द्वितपस्यसंगौरीति च गौर्यमयोः ध्री ईम्नः ऽस्त्रापः
तनोमनं तलाले पसीमानौ मनलरादृनीरेन वृङ्पत्राउमाभं जपदासमेदामेव
कृपज्योत्स्नः अकार इकार उकार कारादन्तेभ्यः स्त्रियामपि पश्ववराक्षी रकुटूच्च रीरगोव
तीश्चपवे तीनरारे मरत्तास्त्रियामपपदीगोरोगाश्चेत्यादि मनेन स्वत्रवद्येवाचिनोऽदं 75
तास्त्रियामपवकुमारीकिशोरीवरं ताकिशोरः मनंस्यात् किंवृद्धे इन्द्राररानीपमदं।
तास्त्रियापुंयोगे स्यात् इन्द्राणी भवानी मदानी स्यादि मामाचार्याद्दणे च मावाणीनी
हिमारण्ययोर्महत्वे महद्धिमं हिमानी मरण्यं यवनालिपौ यवनानी पद्वेनालिद्वा
मद्यवनानालिपिर्यवानी मातुलोपाध्याययोः पाचाद्वा मातुलानी मातुली उपाध्यायाय

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रिशब्दः स्त्रियामप्यपद्मंतं स्यात् क्रोडेते च क्रोडपत्रं तुम्ब एमध्या स्त्रि हस्त वन कृतस्य ९
स्त्रियाम् इत्यमरः इत्यमरपद्मंतं स्यात् पुंसो नपुंसकत्वविधानं स्यात् स्यात् से तु पुष्पी
भावः वकुलः कदम्बः एव वन हिकृतः हिः हिः कुत स्तनम् इत्यादि क क पा हि मकेसु कुन
नुणादिनिर्देशे स्त्रियाम् भागो इत्यादि निर्देशात् स्त्रीलिंगाम्नादयः स्त्रिय वचनादि
गान्धादि प्रकारः उञ्छपुष्पः स्त्री उञ्छः पुष्प उञ्छः स्यात् उञ्छः स्वर एव इतरो गो मुखे
रिः उञ्छः हि सर्वशो त्रिपुलिंगे पुस्त्वाद्यवतिमक्षि पुष्पवचने पुत्रवस्त्र पुंपद्मे लेखितरः
अपमवस्त्रि भागुरिर्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः आपं चैव हलन्तानां यथा वाचा निशा
दिशा स्त्रीविधानं विधानं स्ववर्गा स्त्रीवर्गादिम् ॥ ८ ॥ इति स्त्रीलिंगं ॥ ८ ॥ स्त्री वनः क्रि यो ।
त्रिकालेनान्ता स्त्रिया माप्य स्वयं स्यात् पकारः स्त्रिलो पार्थे स्त्रवेधः ता या मा या
स्त्रस्त्र मेधा मनोद्रस्त्र मज्जाए उकारमयाको स्त्रिले स्यादि कापतः स्त्रि पाप स्त्रि जंकाले
पारप स्वस्याकारस्यैकारः स्यानका स्त्रिका पालिका पाठिका मनः स्त्रि नक क्तिन्नः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥२१॥
सा०

रकेपद्यान्यनुच्छ्वसतीति वाचिनः स्त्रियां मधुस्यपः स्यात् कुरुः ॥ सकपद्यानि किं सधर्थुः स्म
पटो ऽम्र पटः स्वगुरुस्यैकारान्तत्वात् ल्लौप कश्म सम्भः न वा रैरीप वृद्धिश्च नारी पुन
स्त्रिः पुवत् भवाः स्त्रि पते ऽत्र स्मरणात् स्यात् प्रवृत्तिः रामेनामत्वात् स्यादयः स्मावे तारायः
तिस्रे लैर्यई वता हृदयपरतिल्लोपः उ वेते रतात् हि सङ्गः स्मावेते वौता नां गानावी वृद्ध्या
२० लिङ्गमन्येयानि ॥ ० ॥ १ हिस्स्त्री प्रत्ययाः ॥ ० ॥ लिङ्गार्थे प्रथमा नामार्थमात्रे लिङ्गमात्राधि
के च प्रथमा स्यात् नियतोपस्थितिको नामार्थः उच्चैः नीचैः कृष्णः श्रीः ज्ञानम् स्वारी ।
द्धलिङ्गाः स्मा कर्म अलिङ्गा नियतलिङ्गाश्च नामार्थमात्र इत्यस्योदाहरणम् अनियतलि
ङ्गास्तु लिङ्गमात्राधिक्यस्य उदाहरणं तटः तटी तटम् नामस्त्रलेवत्ताधि प्रथमा
देवसं सः संसर्गे स्मधीसे ऽत्र दुर्गवद ध वताना नि पत्याधे ऽत्र हे राम स्मो नम
सोऽस्य धा याहि मेघाः कर्मणि कर्तुः साधनत्वेरीक्ष्य पाते विभे ऽत्राध्ये स्वेधस्मा हा रघो
वरो ऽरनु कर्तुर्ईप्सितमं कर्म विभज्य ऽरनु कर्मधा उत्तुकमेण स्नुः कर्तुरीप्सितनमं कर्म कर्तुः कर्तुः
पयापुत्ति प्रतल्मकारः कर्मणि सस्यात् तत्रकारं नु कर्मकं प्रकारके द्वि तथा हरिं भजति २
श्रीरा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

लेंङ् पादाभ्यां पुंयोगोवन्नदंतास्त्रियामाप् पुष्कद्रुगणकी नातेरयोपधान्नतिवाविलोः
पकारोपधात्दकांतात्स्त्रियामा ङ्यान्नहि। ज्ञानसीद्योपधानुत्तत्रिका वैरजागवयहय
मुकयमनुष्यमत्स्येभ्योऽपि यः मत्स्य स्वाकाखासांगतो विनो देता द्ववंकेनेगेवधाइपदक
ना हास्त्रियामापवसुपुरवीसुमुखीसुकेशीसुकेशानासिकोदरोष्ठदंतकर्णशृंगांग
गात्रकंठपुच्छात्खरात्॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगः पंकुस्वरतादन्येष्वपि संयोगोपधात्तादमास्वच
नखमुखनासिकाद्वंगनासिकामपेदरोमदरादिवेष्टविवोष्टासुजघोकुजेश्यामुदंत
सुपुछान्तस्त्रीदिवहुस्वरान्तवल्याणकोउसुजघनावेगुलानउरंतावगुणवाविनवा
स्त्रियामपम हीयडुः महीमडुः स्वरसंयोगोपधान्न स्वरः पडुः कादिवारादवं खिजः न
त्रीणकति : वाकृति स कृतितिकिंकतिः मति: वहु स्वादि सेवावहुतिः वहुतीत्येव मन्ताद्ः
मनुष्यतककृतुवृत्ताकवगितिकुलिनकुमिरात्ममनोरमैवावपताक्ष मनाना मनुः वन्तुहरये
निपात्याः वत्नी सपत्नी सादी त्यादिकमित्वहदृश्यवारः पत्नीतनानामन्त्यादिश्नम ऊः उदंता

२६

गर्गान्शतं दण्डयति व्रजमवरुणद्धि गां ३ माणवकं पंथानं पृच्छति ४ वृक्षमवचिनोति फला
नि ५ माणवकं धर्मं ब्रूते शास्ति वा शतं जयति देवदत्तं ८ सुधां क्षीरनिधिं मथ्नाति ११ देवद
त्तेण ते मुष्णाति १२ ग्राममजां नयति १३ हरति कर्षति वा ग्रामं वहति ... धनेन संस्नावति
लं ते वसुधां १६ माणवकं धर्मं भाषते अभिधत्ते वक्ति इत्यादि कारकं किं माणवकं स्यात् चि
रं पंथानं पृच्छति स्वतंत्रः कर्त्ता क्रियासिद्धावनुकूलस्वतंत्रव्यापाराश्रयः कारकं कर्तृसंज्ञकं री
स्यात् साधकतमं करणं क्रियासि[illegible] प्रकृष्टोपकारकं कारकं करणसंज्ञं स्यात् कर्तृकरणयोस्तृ
तीयाभिन्नः शरेण रामेण रावणो लोकरावणः कस्य गेण विदीर्ण पितामहे पृच्छते पुनः
त्यज्यमानं तच्चोद्देश्यः प्रतिगृहीता संप्रदानं दानपात्रं संप्रदानं कारकं चतुर्थी वेदविद्
गां ददाति क्रियया यमभिप्रैति तत्संप्रदानं अनुमन्ता ... विप्राय गां ददाति ...
भोगस्य वधिरायानेतत्संप्रदानं पंचम्यपादाने ... तदपादानं ... २६

उत्यादाय संस्कार्यो विकार्यो मत्त ... कर्मेति तद्यथा कटं करोति कारकं कोशं पश्यति वा
दृष्यः राज्य प्रा ... तिधर्मिष्टः से मे ... ति से भवनाः कर्तुरितिकिं माशोषु भंधूतिकर्मम
णई सिता माखानत्कर्तुः तमप्रा ... यत्प्रसाप्नोर नेमुक्ते यदी सितत मयप कन्ने नज्ञाप
हितोपायपः पिबति तत्रानुक्ते इति विशेषणं दुक्ते तु नामार्थे मात्रे प्रथमैव उक्तिप्ररव्यात
मेतत् कृत समानिपातैः तत्राव्याते नहरिः से व्यते कृताल्लद्यास्येवितः तद्धिते न शते न क्तीतः
णत्वः समासेन प्राप्त ... दोषे प्रा सानेदः निपातेन विषवृ दोषिसं ... संपदे तु मसं
प्रते प्रसापतामि स्सन युज्यते इत्यर्थः क्रियायुक्त मनी सितम विकर्म गतामंगच्छ न तदे
स्यानि वि ... मं क्ते सन ... पादानादि ... र विवहितेकारके कर्म संज्ञेस्यात् ... च
पचदे ... निवृत्तास्ति ... कर्म ... कर्तृ ... कथिते ... स्यान्नी ... हृ ... वह
दुहादानो ... दण्डा ... नीत ... तौ ... कर्मसंपपु ... त्यने तवेताकथिते न ... ते
यगारे ... यथः १ वर्त्तिपाचते वसुधां ... तविमेतेवि नवपाचतेर तंउलानोदने पचते ४

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham.

।।रेपु।।
स०

पित्तलत्वाद्वृद्धिपूर्णतामसमायाति येनांगविकारः येनांगेन विकृतेनांगिनोंगविकारोन
स्यतेतस्मादंगान्तरेतीयास्याने स्म हन्यकाणः यादेन स्वेनः स्थिरस्मारवलात्ः स्वे गविका
विम रः किमस्य हि कारणमस्य प्रकृत्यादिमस्य प्रकृत्याचारः प्रायेणयान्त्रिकः गोत्रेण गा
ति: र्गपः किं चित्स्वकारं प्राप्तस्य लहरोन्तीया तृतीयसापरः लोपमानं नैतु त्यां येयो नु
गे पित्तवृद्धिमेण तुल्यः शमेन स्वरूपः स्मायित्व व्यवहारे चतुर्थ्यां पित्तदास्यासंयतुते
मालोकामुकः पित्तश्रमवहारं तु मार्या येसंपद्यते न समयादिये गेचतुर्थी नमा
22 नायपवणवस्त्रसिराहृत्से मायास्मारः पित्तमयः स[illegible]मतेन मल्लोपल्लवपवर्ष्मर्दिना
यहृच्छवर्यधान्तुप्रयोगे प्रायमाणेहर येहेचतेभक्तिः स्माघन्तुरे स्थानां यो पूर्वयोगेना
धारितु मिथ्ये गान्धीकृत्यायस्माघन्तुरेतेति पुत्रेणपरेवाधारे हृत्मर्दे अक्रायधार
यति मन्त्रं हरिः कुधर्तुरेहृ स्थानस्य यांगानां पूर्वयोगाये प्रतिकोपादयस्मात्र हृत्ये कु

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम

बलीरानः पुरतः ... सप्तमी ... ष्टिकः सामीपकोऽत्र व्यापकोऽत्रैवेति को
नैमित्तकोऽत्र त्याधारस्तु त्रिविधः कटे शेते कुमारो गंगायां घोषः वटे गावः सुशेरते तिलेषु विद्यते तैल
ह रिक्ष्मस्याम तेवरं १ पुष्पेषु गन्धायते धारे गुल्मे ... कारिकां गान्ते क्रियालतात्मेभावलक्षणा
पित्सप्तमी वक्ष्यति दे ... रसायनः गोषु दुह्यमानासु गतः विनाप्ससह नमतानेमिवे
हो साम्प्रानिस्तम्पूर्व ... रो तैरपि ... गोदिति याद्वाविभक्तयस्तु विनादि ... दिक्तीया।
विनापापे सर्वे फलन्ति ... हित्ति किं ... विनेन ... हरिः जयमनु प्राव
र्षत ... तिदेवान ... ष्ठेः ... तो गत्वा मेनदी वहति सर्वतो नगरं तरवो दृश्यन्ते [illegible]
उपर्युपरि पर्वते ... अधोऽधो ... ग्रामे उभयतः कृष्णं गोपाः ... सर्वत्र यादि
कथाहाप्रतियोगोऽपि कालाध्वनैरन्तर्ये मासमधीते क्रोशं पर्वतः नैरन्तर्ये किम्।
मासस्य द्विरधीते क्रोशस्यैकदेशे पर्वतः ... गतः तीव्रा ... ग्रामं गतो गुरुः
साकं नयनाभ्यां ... देतः ... संयोगापि ... माने ... विना

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२३

साधुत्वं पुण्यं वा प्रमितं सुकामं प्रयोगेन तीर्थासप्रमयो प्रमितं तदुत्सुकोवा हरिणाहरेवा

साधुसाधु प्रयोगात् [illegible] साधुर्मतरि साधुर्मीतुलेनिमित्तात्कर्म्म प्रयोगेसप्र

मीचकर्मणिणिहि [illegible] तत्प्रयोहृतिकुतरं केणो कुचकर्म्म हृतिसाम्पृ प्रक्षल्लको हतः।

[illegible] स्य इत्यनन्तस्यकर्म्मणि प्रप्रमी [illegible] लीव्याकरणेतारं [illegible] चतुर्थी संपमायप्रुतेधने

नरोधर्मायसंपमेधर्म्म [illegible] मेधा [illegible] दानाय प्रकृत्ये [illegible] लो पकर्म्म [illegible]

रेचपंचमारम्यी [illegible] मासह [illegible] प्रेत्तत्ते [illegible] स्वर्थः [illegible] सनानेऽपविष्ट

प्रेतत्वेऽत्वर्थः कर्तृ का [illegible] कारादेकृति षष्ठीकर्तरि कार्ये च षष्ठीकारादि वर्जिते कृति

प्रयुज्यमाने [illegible] कृतिः जगतः कर्त्ता [illegible] कारो तु कुर्वन् कुर्वाणः चक्रिवान् चक्रा

णश्च [illegible] हरिः हरिं हरिहतुः देत्यान् [illegible] हरिः [illegible] हतारैस्ताः दैत्यान् हतवान् ना

न हरिः [illegible] प्रवेत्तु [illegible] हरमेधैय [illegible] लेकानदेनुप्रयोग

[illegible] हते [illegible] तिसर्वादेः [illegible] यो [illegible] हेतुनाकस्य हेतेः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

प्रतिकूलत्वं दुःखमिति लक्षणम् इति ॥ ततश्चादियोगे पंचमी ॥ तत्त्वज्ञानान्मुक्तिः ॥ अन्योऽहंहानिहेतवः
मारीं हन्तात ॥ इतरो रामात् भिन्नः कृष्णात् ॥ पूर्वो ग्रामात् ॥ परो ग्रामात् ॥ प्राग्ग्रामात् ॥ दक्षि-
णो ग्रामात् ॥ विना योगेऽपि विना कृष्णात् ॥ ततो योगे हि तृतीयापि ज्ञानेन ॥ मुक्तिर्न विना यो-
गे तृतीयापि ज्ञानेन विना मुक्तिर्न ॥ कारणमपादानं कर्तृस्वकारणमपादानं तत्रापि पंच ९
मी स्यात् ॥ ब्राह्मणः प्रजाः प्रजापतेर्जायन्ते ॥ जायते कुंडलं स्वर्णात् ॥ ततीत्तीर्थं पंच
म्यो जायते जाड्यं नरो वा दुःखात् ॥ ततो कुलं वा मुक्तः ॥ इतर निकटार्थे योगे च षष्ठी ग्रामस्य ग्राम
हूरं ग्रामस्य ग्रामान्निकटम् ॥ निर्धारणे षष्ठी क्रियायां जातिसंज्ञाभिः समुदायात् पृथक्कर
णं तस्मात् बहुक्रियापरत्वं भगवद्आराधकः श्रेष्ठः ॥ नृणां कृष्णो गोः संपन्नक्षीरा वर्णनां ब्रा
ह्मणः श्रेष्ठः ॥ तमः सत्त्वानां मैत्रेयः पटुः मास्या ... सप्तम्यौ कर्मणि ... रूढे ति हेतौ
कर्मणि षष्ठी ॥ मातुः स्मरति ॥ कृष्णस्य योगो पि तास्य ॥ मातुः स्मरति ॥ कृपालो वा हरि ॥ रक्षणे हरिः ।
रक्षणस्य नान्तरात्मनः किं मातुः स्मरणः स्मरणं कर्तुं नैः ... पुत्रं ... परमामात्मनि ।

पत्रः २ गङ्गाधरशास्त्री अधिपतिः ... २

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

१ श्री

॥२१॥ सा० स्त्रियमुपेत्य भवतीति द्विगौ समासे चाव्ययपदं निपातः ॥२॥

समासश्चान्वये नाम्नाम् नाम्नामन्वययोर्व्यक्तेस्तेन समासो भवति वकारात्
९५ नेदितधातुसत्तापूर्वयोगकपूर्वत्ययान्नपि स च षड्विधः अव्ययीभावतत्पुरुषो द्व
न्द्वद्विगुबहुव्रीहिकर्मधारयभेदात् पदं अव्ययपूर्वकोऽव्ययीभावः अव्ययपूर्वपदं स
त्येनान्वयः सोऽव्ययीभावः समासः स्यात् समासप्रत्यययोर्लुक् समासे वर्तमा
नानां विभक्तेः प्रत्यये च परे लुक् नामता स्यादवः सनपुंसकं सोऽव्ययीभावे नपुं
कुले सकलिंगो भवति नपुंसकस्येति ह्रस्वः अव्ययीभावाद्विभक्तेर्लुक् अधिस्त्रि तत्पुरु
षोऽतः इति न लोपः अतोऽमिति नः [illegible] अदंताद् अव्ययीभावाद्विभक्ते
र्लुक् [illegible] अमादेशः कुंभस्य समीपमुपकुंभम् ततो अदंतादव्ययीभावा
द्धोरमाउपकुंभम् उपकुंभेन उपकुंभे उपकुंभाय उपकुंभे नन्तः किं उपकुंभात् अव्ययीभा
वेऽदंतादिविभक्तेरम् अन्येभ्यस्तु विभक्तेर्लुगिति सारस्वतनानात्वात् उपेत्य चेति
कालोऽव्ययीभावे निमित्ति कमविभक्तिः तत्पुरुषस्तत्पुरुषे हरेः सारे

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीराम
२०

निमित्तपर्यायप्रयोगे सर्वासां प्रायदर्शनम् । सर्वविभक्त्यर्थ[illegible]तीपादयः । को हेतुः किं प्रयोजनं
केन निमित्तेन कस्मै प्रयोजनाय कस्माद्धेतोः कस्य हेतोः कस्मिन्निमित्ते तानेन निमित्तेन १ नौ २
किं नाम प्रयोजनाय कस्मान्नाद्धेतोः [illegible] मा [illegible] त्यागिक तस्मिन् [illegible] तन्निपातो
हेकारके संबंधे च प्रथमास्यात् [illegible]विभेदकः केनोक्नैव कारणेन च [illegible]नेनैव च
[illegible]पादानादिकरणमित्यादयः कारकानि षट् तेषां के [illegible] सकारकेषु प्रथमैव नतु [illegible]षु
सर्वविभक्त्यर्थतिप्रसिद्धा [illegible]र्थान्यादयो विधयते स्तु [illegible] सद्व्यं पत्नि [illegible]विधियते त्वा
दितस्माद्धितः सर्वेकेवप्रथमैवं च सत्[illegible] एलिंगान्तपुक्तं तत्कारणात् तस्मादेवकर्तृके
मी[illegible]क्रिंकर्तरि नियमो द्विकर्मणि तिष्ठे [illegible] त्यादीनां विधानात् तद्[illegible]रणे हरिः को
हिंष्टः क्रियते कर्तृ कारकं [illegible] सरापान[illegible] कं संहतवान् हस्मेन केनोक्तः पञ्चनेर १
[illegible]दानीयो विप्रः उपाध्यायः पञ्चनीस्या[illegible]सर्वस्माकोलिप्रा[illegible]प्रावंदः अठरणः उपदः ।
न पशुः अङ्कतान्नः पीतांबरः वीरपुरुषः लघुतो [illegible] म मा पुरः को नु परं सहतो [illegible]
त्यो गाहे केकः कमाड्मुनारदः स्वच्छोप्रिसः ॥६॥ इति विभक्त्यर्थः ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

व्याघ्रातमिति—३

स्य मासीत तत्पुरुषः द्वितीयादौ ते पूर्वपदे यो ऽन्यः स तत्पुरुषस्य संज्ञकः समासो भवति गा
25 मं प्राप्तो ग्रामप्राप्तः कूपं पतितः कूपपतितः राज्ञे हितं राजहितं ने भिक्षा सर्द
णः ऽपादानादागतः ऽपादानास ऽते ऽपे वत्ति ऽतवत्ति चोराद्भयं चोरभयं व्याघ्रभी
तिः ६ राज्ञः पुरुषः राजपुरुषः द्विजस्याजकः देवपूजकः । कृति तत्पुरुषे न समस्य
ते न लोपं द्विजः मतो अवहः कथला नासुद्दितं स्य पां सप्तम्यो रेन समस्याचकः स द्वे पु
सो ऽस्मन्नसो उः स्यास्य मिपुलः कनिद्मा ऽयेन स्यादर लोपय मतिक्रान्तेऽतिरा न्या
य मतिक्रान्तोऽतिनौः पर्वभ्राता भ्रातपर्वः स कुं स्ववं स्यधाहू इत्यादि समासे कृ
विदेकपदा तत्वहेतुः पारगं वने पारवनं स्थामात्रं वने स्थास्यवनं कुविदासुत
पाने सुरापाने न ऽपि पर्वदरसहितो यो ऽन्यः स तत्पुरुषः स्यात्ता समासे सहितं ।
ऽस्कारादेशः स्यात् एषे विहितो ऽधर्मः ता ऽन्वितहर मन्ने स्थानस्वरे समासे सहितं
ऽऽन स्यात्स्वरे स्यादन्योऽन्नमः निरनुबंधकस्यानस्यातना नौ नासप्तमौ नैक

श्रीराम

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ण्येसहरिः सहरेरितिसः अवधारणे यावतिच अवधारणे यावदव्यये प्रपूर्व्य
मानेऽव्ययः सोऽव्ययीभावः स्यात् यावंतः श्लोकास्तावंतोऽच्युतप्रणामा इति याव
च्छ्लोकम् क्वचिदनव्ययपूर्वपदेऽप्यव्ययीभावः उन्मत्ताः गंगा यस्मिन् देशे स उ
न्मत्तगंगम् शाकस्य लेशः शाकप्रति क्वचित्कस्मिन् पवित्र्ये ... बहिर्वना
त् बहिर्वनम् प्राग्वनात् प्राग्वनम् आमुक्तेः आमुक्ति संसारः तिष्ठद्गु प्रभृतीनि तिष्ठ
द्गुप्रभृतीनि च तिष्ठंति गावो यस्मिन् काले स तिष्ठद्गु पारे गंगायाः पा
रेगंगम् मध्येगंगायाः मध्येगंगम् खलेयवं यस्मिन् काले तत् खलेयवम् सप्तगं
गा समाहृता इति सप्तगंगम् द्वे मुने समाहृते इति द्विमुनम् दारुका समासेऽति
... उपसर्गात् ... नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः उपत
रसं ... प्रति प्रत्यहम् ...
... अव्ययीभावः ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तद्यद्विगुः समाहारार्थे द्विगुसमासे भवति ततोऽकारान्तादीप्प्रत्ययः स्यात् समानां ग्रामाणां
समाहारो दशग्रामी पंचानां पूपानां समाहारः पंचपूपी पंचपात्री क्वचिन्न पंचपात्रं त्रिभुवनं
इति द्विगुः बहुव्रीहिरन्यार्थे अन्यपदार्थप्रधानोऽयं प्रत्ययः स बहुव्रीहिसंज्ञकः समासो
भवति बहुव्रीहौ विशेषणसप्तम्यन्तक्तान्तसर्वादिसंख्यानां पूर्वनिपातः बहुधनं य
26 स्य स बहुधनः कंठे कालो यस्य स कंठेकालः कृतः कटो येन कृतकटः सर्वं प्रियं यस्य सः
सर्वप्रियः द्वौ पुत्रौ यस्य स द्विपुत्रः क्वचिन्न चंद्रः शेखरे यस्य स चंद्रशेखरः चक्रं पाणौ
यस्य स चक्रपाणिः बहुव्रीहिर्द्विधा तद्गुणसंविज्ञानोऽतद्गुणसंविज्ञानश्चेति तत्र प्रधा
नस्यैकदेशो विशेषणतया संविज्ञायते यत्र स तद्गुणसंविज्ञानोऽन्योऽतद्गुणसंविज्ञा
नस्तद्यथा लंबकर्णो यस्य स लंबकर्णः चित्रा गावो यस्य स चित्रगुः नञ्दुःसुभ्यः प्रजामे
धयोरसुक् अप्रजाः दुर्मेधाः सुमेधाः सुमेधाः धर्मादनिच् शोभनो धर्मो यस्यासौ सुध
र्मा रूपवद्भार्यो यस्य इति द्विगौ हे समासप्रत्ययोरिति त्यनेन लुकि कृते अन्यार्थे ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धान्यत्वे इति चार्थे द्वंद्वः समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः तत्रेश्वरं गु
रुं च भजस्वेति प्रत्येकमेकक्रियान्वित्वं संबंधः समुच्चयः ठ दे भिक्षामट गां चानयेति क्रमे
ण क्रियाद्वयसंबंधोऽन्वाचयः मिलितयोरेकत्रान्वय इतरेतरयोगः यथा धवखदिरौ
छिंधि संहतिः समाहारो यथा पाणाकुणपलाणमिति तत्राद्ययोर्न समासोऽस्मनल्पा
तसंस्य योक्तस्यात् द्वंद्वोऽन्यस्य प्रधानेकार्थेकारांतानां च द्वंद्वेति यातः धवश्च खदिरश्च
धवखदिरौ भोक्ता च भाग्यश्च भोक्तृभोग्यौ कलिङ्गश्च मरुच्च कलिङ्गमरुतौ पटुश्च गुप्तश्च
पटुगुप्तौ इंद्राश्वरथाः सम्पदांतस्य रंशाकस्यो रेवतादिद्वंद्वे पूर्वं परस्याकारांतद्वन्द्वस्यानि
सगाविस्यु कृविन्नकालिङ्गाय ईदग्नेः सोमवरुणयोरग्नग्नाहेः सो मास्ते नासस्य
षः अग्नीषोमौ अग्नीवरुणौ समाहारे त्वेकवद्भावः एकवद्भि द्विगुद्वंद्वौ नपुंसकलिङ्गौ तः
पाणिपादं वरदानि चामलकानि वदन्ति मलकं पाणाश्च कुणपाश्च पलाशाश्च पाणकु।
ला पाणवं इति द्वंद्वः संख्यापूर्वो द्विगुः संख्यापूर्वकः समासो द्विगुर्निगद्यते समाहारेऽस्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥दुर्ग॥
सा°
३०
चगुः संख्यासंख्याघ्रादिपूर्वस्य पादशब्दस्यान्लोपः सहसंपादयस्य स संचेगुः इस
पादः तसैमनौ पासैयस्य स समुपात द्व्याघ्रस्य पादाविव पादौ यस्य स व्याघ्रपात
व्याघ्रपादौ पासादौ स्वरे पादस्य पदः स्यात् सहस्य पदः सहस्य पा उत्तमि स्यादिः या
27 उकौ समासे सति इकउकः इत्येतेस्युः मध्याह्नः पूर्वाह्नः नौका नौतस्य पदस्य टलो
पः स्यात् हागहत्मलोमिदुपधायाम्नविकाः नौ नं ना नाकविराजः कविराजो राजापः
राजपुरे ट वाघ्रनसे राकधुरं म द्वौ च त्रपष्टिः त्राः पंचषाः उ वदुवः कतीरो यस्य
सवकुकतेकः कुठंउरो यस्य स कुठोरस्कः क इत्यादिः कर्मधारयसुल्याष्टै हकाष्टै र
तिष्ठस्य पदद्वयस्यान्वयेकर्मधारयसंज्ञकः समासः स्यात् कर्मधारये विशेषण
स्य पूर्वनिपातः नीलोत्पलं कर्मधारये पूर्वपदस्य पुंवत् रक्तोचाललताच रक्तलता
ग्रामं गतः मार्गं सुकेणमार्गेनामूषकलता समासः ग्रामे स्पर्शगोष्ठेना सूक्ष्मकं तेन ना
सा सहस मर्मसचनसुरूपसं ब्लकः स्यात् एकर्षेत्रम्वादः प्रवादः कुमकारः पाकयाः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्मीरा

स्त्रीप्रत्ययान्तस्यान्यार्थे वर्तमानस्य ह्रस्वः पुंवत्समासे सति समानाधिकरणे स्त्री
लिंगे परे पूर्वस्योक्तपुंस्कस्य रूपं पुंवद्भावः स्यात् रूपं वद्भावः उक्तपुंस्कस्य किं कल्याणी
तायः गोगान्भार्यः तरतमचरट्कल्पदेश्यदेशीयरूपपाशादौ उक्तपुंस्कस्य किं कल्याणादि
तरा दर्शनीयतमा दर्शनीयचरी दर्शनीयकल्पा दर्शनीयरूपपाशादौ पुंवत् दर्शनीय
२ दर्शनीयरूपा दर्शनीयपाशा लतयोर्गुणवचनस्य दर्शनीयकल्पा दर्शनीयदेश्या दर्शनीयदेशीया
प्रादीमामवद्वादिषु कुकुभाम्नां कुकुटाण्डं मयूर्याः पदं शुक्लादिकभावे शुक्लत्वं शुक्लता कुकु
टस्याण्डं पूर्वस्यामध्ये यादिकं स्यादिति एषवी सर्वी प्रधानेत्यस्येति सर्वं मयः स
वीकरोति सर्वकरः यत्र मानिनोः पुंवत्तरानीतावरति रातायते दर्शनीयां मन्यते
दर्शनीयमानी चैत्रः वृत्तिसति पुंवत् नैयाकर्णिन्भार्यः जातिवाचिनः स्त्रीप्रत्ययान्तस्य
शुद्रा भार्यः ब्राह्मणी भार्यः संज्ञापूरणीपत्न्योर्नैरत्ना भार्याः पंचमी भार्यः उप्रत्ययान्त
स्यन्नवा मोफ भार्यः गोः गोणाद्स्यान्यार्थे वर्तमानस्य ह्रस्वः स्यात् पंचगा दे यस्य संपं।

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्याम् मातृष्वसा पितृष्वसा मातुःस्वसा मातुःष्वसा पितुःस्वसा पितुःष्वसा देवानां
प्रिय इति मूर्खेऽन्यत्र देवप्रियः संज्ञायां दिवोदासः शुनःशेफः शुनःपुच्छोऽन्यत्र लुक्
तरतमरूपकल्पचेलड्ब्रुवगोत्रमतहतेषु ङ्यन्तस्यानेकाचो ह्रस्वो भाषितपुंस्कस्य
ब्राह्मणितरा ब्राह्मणितमा ब्राह्मणिरूपा ब्राह्मणिकल्पा ब्राह्मणिचेली ब्राह्मणिब्रुवा
ब्राह्मणिगोत्रा ब्राह्मणिमता ब्राह्मणिहता कृन्नद्यन्तस्य नीचे पद्यमानन्तत्र न कस्य कस्य च
वा ह्रस्वः स्यात् तरादिषु वधूतरा वधुतरा वधूतमा लक्ष्मितरा लक्ष्मीतरा इह के विभक्तिमालानामपि न तन्न
माहिषुरूपः इषिकातिशिष्टे तद्धितः वक्तव्यं इत्यत्र कस्येत्यधिकृत्य लेमानमाहिरुत्पादि
कारस्याजागदस्य मुमसत्यकारोतिसत्यंकारः अगदंकारः अस्तोक्रमस्तुंकारः धेनोर्भव्या
यां धेनुंभव्या लोकस्य पृणे लोकंपृणः इत्येनम्यास्यमनन्यास्मिन्नसः गोष्ठगृहे इंधेः स
मिथुः मिद्धूः मनोहः मिन्धः गिलेऽगिलस्य तिमिंगिलः अगिलस्य किं गिलगिलः गिलगि
लेचतिमिंगिलगिलः रात्रेः कृति वा रात्रिंचरः रात्रिचरः रात्रिंमटः रात्र्यटः नहिवृतिवृ

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

र्थिवादीनां मध्यमपदलोपः शाकप्रियः पार्थिवः शाकपार्थिवः देवपूजको ब्राह्मणः देव
ब्राह्मणः सहार्द्धः सार्द्धिः समासे कृते सहार्द्धः सार्द्धिः स्यात् पुत्रेण सह वर्तमानः सपुत्रः स
हावृततिसध्यादि सप्यादि तिथि इन्द्रलक्ष्मी जाया यस्य स लक्ष्मीजानिः कुत्सितमश्वं कद
न्वे ई षदुष्णे कदुष्णे कोष्णे कुत्सितः पुरुषः कुपुरुषः कापुरुषः अरं च दणा चक्षोऽर्सः।
घटे देना यस्य समसेऽउन महात्मा सावश्युर स्व महेश्वरः महादेवः खरा नासिका यस्य।
सखरणसः खरणः उन्नसः प्रणसः विगता नासिका यस्य स विग्रः विरव्यः चतस्रो
ये यस्य स चतुरश्रः प्रगता जानुनी यस्य प्रज्ञुः ऊर्द्धं ज्ञुः ऊर्द्धज्ञुः शार्ङ्गं धनुर्यस्य स शार्ङ्गध
न्वा दुष्टो गन्धो यस्य स दुर्गन्धिः उद्गन्धिः सुगन्धिः तीरमुदकं यस्य सः तीरोदः लवणोदः पु
ष्पोदः नारिकेलकोवलाहकः गच्छो त्मादलिणतीरदक्षिणतारः उत्पादिकनु कुविसर्गा।
केनाद्विते कृदन्ते पिविभक्तेरलुक् कण्ठेकालः कोकाकृः कामसुख्ययणः कामसुख्यकुलि
कोशामसुख्यपुत्रिकासरसिज हृदिस्थकृच्छ्रेण वः कञ्चित्प्रमातृपितृपापसमूः समस्त

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

।३३।।
सा०

मे ऽभिरसममरतनपर्य्यपेतिकिमभिद्रगु सूमसाकजसमारतः समसप्ति णाचसमस्र सं
णीताष्ठेः समानूः सौसमम सूंलं ऽप्रीतर स्यधैः मेकासूरकापं लानिणानूवाबूर.. णा
लसेनम पवसूरंकुरक्ताये गोणालम स्रविशापपत्ते मूःल सेने सादिः ।इति ममसं
अपतद्विताः नाद्धि कारमातद्वितसमा नैः मप मेऽलचकूलतालना मूःप मे पौःल
नमपसम्ब्रह्म उपजीरपत्पमितिताक्तेउपजीः ऽलइतिस्थि नेलकालेषु ह्रुषैः समासप्र
मप्पयरिति पप्रैलेपः मादिस्वरस्पमितिविवृद्धिः स्वालामछेपमादिस्वरम्म स्पवृद्धि
स्पातमितिणितिवनेवछरे उवर्णमे तमातूस्पावृद्धिलपरत्वेः परतः उपजीरपः
स्वमेगवः उपजीरपस्मितिताकामपिविकल्पातसाशिष्टः गौतमः सरस्यानमहूमवि
पामानुईरलहूवे मौत्रेरवसंहूमानुरः संमानुरः भद्रमानुरः भौलिंगु निर्दैशास
भिमनन्देऽतिसंमाना तस्पापत्पसंमाकाः मातरसेन के मदनादलनिपालादिनस्पादुजैर्थ ...
धरिः राजरपिः वकादे मूलाद्दविः नाद्रिरिपापाक्रतिणलोयमसुधातसापमबहूला ३
आरवापालनविमानांदुकिउबसौधातकिः नमेद्धिपूर्वं संधिभऊपर्यवचोः अ

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

आर

[illegible]

[illegible] स्यात् माता च पिता च पिता [illegible]

[illegible] माता पिता [illegible]

[illegible]

[illegible] महारात्रः पूर्वरात्रः पूर्वाह्णः अपराह्णः संध्या पूर्वरात्रे [illegible]

[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ईयइकानलण्वः श्रोक्ता वत्समाप्ता प्रत्ययाः स्युः क्रियायुक्ते कर्तरि कर्मणि चा॥ नधेवे
पदमधीते इति पदकः क्रमकः पुरीणः सर्वपुरीणः लकपुरुषेण भुक्तं सर्वभुक्तियम इन्दु
स्थानि शुभिद्रियमणि अद्य करोतीति ऐणादिकः इत्येवं इत्थमिति ईतिकः उन्हिलेइत्तीति काह्नि
कः मार्गिकः माह्निकः वेदमधीते वैदिकः एवं पौराणिकः कुमारिमुपपन्नः पतिः कौ
मारः व्याकरणमधीते वैयाकरणः सर्ववेदसो वक्षः दण्डमर्हतीति दण्ड्यः एवं कश्यः
वध्यः पञ्चत्वादिः इहिण्यः दाक्षिणेयः सर्पणमापन्नः सांपतिकः धनं लब्धा धान्यः
वेष्णंगतो वण्यः इति प्राचरणः कर्म्यमन्ति एवापरकं वचसोमासिषु एमके स्मेनीत्याकर्केनी
लमव्यतिष्ठते इदं अशिष्टं मासमप्येकालेयमित्यादि॥ वस्त्रैः परिवृतः वास्त्रोरथः हैपि
नो विकारो हैमः एनेन परिवृतो हैमः एवं वैयाघ्रः चार्मः कंबलः पाण्डुकंबलादिभिः पाण्डु
कंबली परिवृतः इति समन्ताद्वेष्टित इत्यर्थः तेनैव छात्रैः परिवृतो रथः मनुना प्रोक्तं ने
मानवो धर्मः वररुचिना कृतो वाररुचो ग्रन्थः तद्द्वाति भक्ती शौद्धं एवं मासमासिकमकीला
लिकमसकदेशिअतिरेयतिष्ठितो वा इसाहिकः मासमासुखनतीसाप्तिकः वद्दशागमढान

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वैधिनः स्वरस्य न वृद्धिः किंतु तयोर्वृद्धिः व्यासोऽवस्यैव स्यात् वैयासकिः वारुडकिः वैश्वदकिः
चाण्डालकिः वैम्बकिः शिवादिभ्योऽण् तथापवादः शैवः वैष्णवः त्वायनलोपव्यल
यः गर्गनडादिभ्यः स्त्री पितृस्वसारः गर्गादेर्यञ् नडादेरायनण् स्त्र्याद्रेः स्त्रीप्रत्यया
न्नाचरायत्य पितृस्वसारे लोपः स्यात् गर्गस्यापत्यं गार्ग्यः वात्स्यः इत्यादिः नडस्यापत्यं
नाडायनः चारायणः इत्यादि स्त्रीभ्यो ढक् स्त्र्यपत्ये भ्रात्रेयः कापेयः वैनतेयः गाङ्गेयः कन्या
याः कनीनोऽपत्ये च कानीनो व्यासः कर्णश्च गोधाया ढ्रक् आरगेरगौ वा गौधारः गौधेरः
गौधेयः पितृस्वसुः पैतृस्वस्त्रीयः मातृस्वस्त्रीयः आमेयलोपितादिलोपश्च
तृष्वसेयः मातृष्वसेयः लुग्वकृते तेभ्यश्चित तस्यापत्येऽन्यैः तु स्यान्नस्यापत्यमस्य कुलिचिल्लुक्
स्यात् मात्रेयः भागवः राघवः इत्यादि कश्चित् दृशः पर्वतेभ्यो रपदादिस्वरयोः पितृकचिद्वृद्धिः
स्यात् स्मृतिमन्तरतौ देवते यस्य तदाग्निमारुतेवत् ऐमसृदृशोभावः स्वस्तीर्मारितेवायुः वा
गाहत्योदेवकश्चिदपि स्मिन्नपि कश्चिन्नपि न्वार्थं कश्चिन्नित्यं कश्चिदेति सारस्य मध्यमरस्याप
त्यमग्रश्रुतः स्वाग्रश्रोतायुस्मृतौ स्मृतीयः कारकाकियायुक्ते केनेय्काः कारकाले देव

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥६४॥
सा०

त्रः पार्वतीयः दिव्यः प्राच्यः अवाच्योदीच्यः प्रतीच्यम् मुखपार्श्वतसोरीयस्लोपश्चान्त्यस्य:
मुखतोभवः मुखतीयं पार्श्वतीयम् मध्यान्मः मध्यमः प्रावृषएण्यः प्रावृषेण्यः ऐह
लौकिकम् पारलौकिकम् अव्ययात्त्यप् वक्तव्यः कुत्रभवः कुत्रत्यः इहत्यः क्वत्यः ततस्त्य
स्त्यः अमात्यः मयूतनः मूलतनः स्वस्तनः सायंतनः सनातनः प्राह्णेतनः चिरंतनः दक्षिण
पश्चात्पुरसस्त्यण् दाक्षिणात्यः पाश्चात्यः पौरस्त्यः चिरपरुत्परारिभ्यस्त्नो वाच्यः चि
रत्नः परुत्नः परारित्नः अग्रादिपश्चाड्डिमच् अग्रिमः आदिमः पश्चिमः अन्तिमः
ममकः मामकः तावकीनः युष्माकीनः ... समानतीर्थे वासी सतीर्थ्यः समानोदरे शयितः सोदर्यः ... इह
अवरने ... इष्टकादि ... इष्टकामयः ... ते ... धूमस्य धूमायितः ... अल्पं गोरस
... इतिक्रियाकल्पकादि ... आरम्भ ... विकारः प्राधान्यादिषु मयट् अन्नमयं
यज्ञ ... मयो मृदः ... विकारो मयट् ... प्रधानं ... अनमयं ... मयेत्यनेन :
... हिरण्यादि ... सादिगोमयं ... गोपुरीषं गोमयं ...

इति चातुर्थे रूपं प्राग्वतः। त्राचः शासनः परिवैः संस्कृतं भाक्तिकम् ३ ३ येन तरतीत्यौडुपि
कम् नावेन नाविकम् मनाच्छयपौरिकः चाकुकः २ स्नाति मुद्गैः संसृष्टः मौदनः चौक्कुरः दध्ना।
संसृष्टं दाधिकम् ३ उरसा निर्मितं औरसः उरसा नापुत्रः ध में पाठ्ययध्यैव हस्तिनाकू
वर्तीति हास्तिकः वेतनेन जीवतीति वैतनिकः धनुषा धानुष्कः क्रयिकः विक्रयिकः वयस्याद्
न्यो वयस्यः साहसेन वर्तते इति साहसिकः आ धर्मिको मस्यः इति कृतेकरणं प्राग्वहती
यो हिते वसीयो गोधुकृगवे हितं गव्यं नाभे पथ्यं हृदि स्योदं स्वकं वा स्वदं स्वेहितं स्वा
मात्मने हितमात्मनीनं मातृ प्रोगीनः पितृ प्रोगीणः राजन्प्रोगीणः भ्रात्रे हीनं वत्स्वाभ्य
हितं भव्यं भृत्यं भिक्षितवाकमवल्य उकृत्कर्मणे भ्रमवतीति कार्मुकः इति सत्स्यनात गग्ग।
मासगते मासः ग्रामी त्तरावे साधुर सत्त्वः सौध्यापिकः वैतावहिकः हेतमनु
वास्तव्यमधवंसे समारागते समदृष्टं समपमवसमीपरावे देवदत्तस्य देवदत्तमपदेवद
तीये न्याय्यादनपेतं न्याय्यं धर्म्यधर्म्य इत्यापतानान सिद्धे जातः सेध्यचः कान्यकु

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥श्री॥ सा॰ ३२

गावः। हे गौः। आम्शसोरौकारस्यात्वं स्यात्। गां गाः गवा गोभ्यां गोभिः इत्यादि सुगमं। ग॰
राये सुधीवद्रूपं। औकारांतो ग्लौशब्दः तस्य स्वरे आवादेशेन सिद्धं। हसे तु लक्ष
णादेव ग्लौः ग्लावौ ग्लावः ग्लौभ्यां ग्लौभिः इत्यादि॥ छ॥ इति स्वरांताः पुल्लिंगाः॥ छ॥
अथ स्त्रीलिंगाः। आकारांतो गंगाशब्दः। आपः। आवेतात्परस्य ...
स्यात्। गंगा। औरीः। आवेतात्परस्य औ री स्यात्। गंगे गंगे गंगाः। टि री। आवेतात्परस्य
टि री स्यात्। हे गंगे हे गंगे हे गंगाः। गंगां गंगे गंगाः। टौसोः ए। आवेतस्य टौसोः परत ए स्या
त्। गंगया गंगाभ्यां गंगाभिः। ङितां यट्। आवेतात्परस्य ङे ङसि ङस् ङि इत्येतेषां
यट् स्यात्। गंगायै गंगाभ्यां गंगाभ्यः २। आङ्ङेः आवेतो ... तस्य ङेराम् स्यात्। गंगायां गंगयोः
गंगासु। शेषं श्रद्धा मेधादयः। अंबार्थानां ह्रस्वः। अंबार्थानां ह्रस्वः स्यात्। हे अंब हे अक्क हे अल्ल।
अंबार्थानां किं हे मेधे। ह्रस्वांतानां ... हे मेधे गंगावत्। सर्वादीनां तु ङि॰

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीरा

प्रासि १ क्रोष्टुनाः

ष्ठ नानरो नरः नृणां नामि दीर्घः नृणां नृणां ष्ठ कर्त्रीसुरात् सकारतत्प्रत्ययसे वे
ध्रि नोऽक्रकारस्यार भवति पंच सु परे सु कर्त्रीरो कर्त्तारः हे कर्त्तः कर्त्ता कर्त्तृभ्यां क
र्तृभिः इत्यादि रावेनस्तुने ष्टुनल्लेन येन प्रणाल्प्रभवत क्रोष्टुशब्दस्य भेदः।
क्रोष्टुशब्दस्य देव [illegible] पुल्लिङ्गे चतुर्वा वक्तव्यः टादौ स्वरे तु वा क्रोष्टा क्रौ।
ष्टारौ क्रोष्टव क्रोष्टौ क्रोष्टुं क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभिः तृतीयादौ स्वरे पदे कर्तृवत् पदे भानुवत्
हे क्रोष्टो [illegible] भानुवदेव पंच सु कर्तृवद् द्वैतिविवेकः स्त्रीलिङ्गे कृतामृत प्रसङ्गिपे
विधिः स्त्रियां स्त्रिसानि निस्सयो नेपधि निस्पविधि वलवानिति स्त्रियामात्व वै नु
नामगमैकृते धापुमाताद्वनत्तवङ्गावद इति नापि भानुवन क्रोष्टुनाम हे क्रो वे
रोकारान्तः सुरैपादः रै [illegible] रै शब्दस्याकारादेशो भवति स्यादेपरतः सुराः हे सुराः सु
रासैः सुराभ्यां सुरासु ओकारान्तो गोशब्दः औरो औतो कारः स्यात्से च सु गौः गावौ

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham